گوڵ سوو

مجلەیەگ هەفتانە گشتییە لەلاین
دەزگای رووشنهویری (شەفەق) بڵاوئەکریەگ

شماره (٤٩) تەشرین دویم (٢٧٠٨-٢٧٠٩) کوردی (٢٠٠٩) میلادی

ئەرکەیل حکوومەت تازەی هەرێم کوردستان

ئەقڵیەت سیاسی لە سەردەم جەهانگیری

کیشەی کورد لە ناوچەگە یا کیشەی حوکمدارەیل ناوچەگە وەل کورد

سەرباس شمارە

THE BEGINNING

گول سوو

GULL SOO MAGAZINE

مجلەیەگ هەفتانە گشتی‌یە لەلاین دەزگای رووشنهویری
ورەسانن کورد فەیلی(شەفەق) بلاْوئەکریەگ

شمارە (٤٩) تەشرین دویم (٢٧٠٨-٢٧٠٩) کوردی (٢٠٠٩) میلادی

سەر نویسەر

عەلی حسێن فەیلی

بەرێوەبەر نویسانن

ماجد سویرەمیری

دەستەی‌نویسەرەیل

جەمال ئەرکوازی
ئاراس جواد
سارا عەلی
نسرین میرزا
ئارام حەسەن

ئامادەکردن هونەری

لەیس عیسا ئیبراهیم

Tel:
07901373702
7403411
8836604

gullsoo@shafaaq.com

نرخ ١٠٠٠ دینار

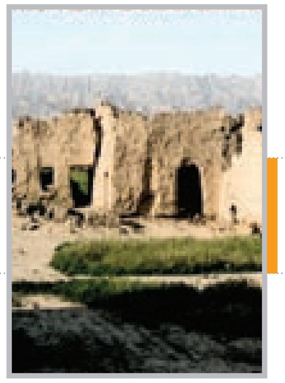

4 پەیامنیریگ رووژنامەی (تەرەف) تورکی وە ناو (عەنبەرین زەمان) دیداریگ سازکردگە.....

30 وەرژەیەك دەس بکە یمن وە باوەت کوردیەت بەدرەوەراسی یا حەقیقەت ئی شار......

42 ئەلفرێد هیچکۆك گەورا دەراوەر سینەمایی لەساڵ ١٨٩٩ لەشار لەندن......

دەوڵەت، دەوڵەت هاووڵاتیە نەگ دەوڵەت حکوومەت ١٢
هەڵوژاردنەیل قانوونی ئایندە و ئایندەی عیراق ١٥
لە هەڵوێستەیل تاریخی بارزانی نەمر لە بان کیشەی کەرکووك ٢٦
مێژوو کورد لە بەرلین ٣٢
شێخ مەحموود مەلك لە ناونی روی وە روی بوینەوەو ئاوارەیی ٣٦
خوەندنەوەیگ لە بەرهەمەیل هونەری وەرجە مێژوو ٤٤

خاوەن ئمتیاز دەزگای رۆشنبیری و راگەیاندنی کوردی فەیلی(شەفەق)

مؤسسة شفق للثقافة والاعلام للكورد الفيليين

رقم الايداع في دار الكتب والوثائق٨٩٢ في ٢٠٠٦

نێچیرڤان بارزانی: وازبوین تورکیای تازە گوێڕیانێگ بنەڕەتیە لە سیاسەت نەتەوەیی تورکیا

گوڵ سوو

پەیامنیریگ رووژنامەی (تەرەف) تورکی وە ناو (عەنبەرین زەمان) دیداریگ ساز کردگەوەل ریزدار نێچیرڤان بارزانی، ك لەتی ریزداریان باس لەوەردەوامی پەیوەندی ناونی هەرێم کوردستان و کۆمار تورکیا کرد لە قوناغ تازەی، لەلایگیشەوەئشارەت وەگرنگی یا ئەهەمیەت سەردانەگەی ئی دویاخر (ئەحمەد داود ئۆغلۆ)ی وەزیر خارجیەکرد ئەرا هەرێم کوردستان ك وەسەرەتا و ئشارەیگ گوێریان بنەرەتی تاریفی کرد لە سیاسەت تورکی و تا رادەیگ چارەسەر کیشەی نەتەوایەتی و داوای پشتگیری و هاوکاری کرد ئەرا ئی گوێریان بنەرەتیە.لەو دیدارەریزدار نێچیرڤان بارزانی باس لەنەخش ودەور پارت داد و گەشەوەپیداین دەسلاتدار و واز بوین یا ئنفتاح تورکیا کرد لە روی کورد و لە هەمان سەردانەگەی ئی دویاخر وەزیر خارجیەی تورکیا ئەرا هەرێم کوردستان و وت : ئیمەوە ئەهەمیەت فرەیگەوەنووریمنەئەو گوێریان گەورا ك ئمروو تورکیا وە خوەیەوەدوینیگەی لەباوەت مەسەلەی کورد و جوێر گویریانیگ بنەرەتیەلەلامان لەسیاسەت نەتەوایەتی ئەو ولاتە و ئشارەتیش وەدەور بەرز هەردوگ ریزدار سەرکۆمار (عەبدوللا گویل)و سەرۆك وەزیرەیل (رەجەب تەیب ئەردۆغان) کرد و زیاتر وت : مەسەلەگەگەوراترەلەوە ك سیاسەت حزب دیاریکریاگیگ بووگ، بەلکوو ئەیە یەی سیاسەتیگ دەولەت و حکوومەتیگەو نوورستن واقعیگەئەرا مەسەلەیگ ك تاریخ دویر و دریژیگ دیریگ و ئومیدەواریم برەسیگەئەنجام و چارەسەر و مللەت تورکیا رازی بکەیگ ، وە باوەر ئیمەیش بایەسەلەبان گشت لایەنەیل پشتگیری و هاوکاری لەی گوێریان بنەرەتیەبکەن و پشتگیری ریزدار ئەردۆغان بکریەیگ ك وەرپرسیارێتی گەورایگ گریگەمل. وەل ئەوەیشا وت : بیگومان گوێریانیش وە سووك و ئاسان نیایگەدی، چوینکەدوشمنەیل و کینەت لەدلەیلیگ هەس گرفت بخەنەوەردەم پرووسەگە، ئمجا ئەوانە ك سفەت سەرکردەیی لە تیان وجوود دیریگ تویەنن ئی باوەتەوەئەهەمیەتەوەوەربگرن ك ئەنجامەیل حەتمی دیریگ و هەر لەیوا ئاسان نیەوەشەو و رووژیگ چارەسەر ئی کیشەبکریەیگ ك کورد لەتی گرفتار بویەئەرا زیاتر لە٨٠ ساڵە و بایەسەئیمەواقعی بویمن لەنوورستنمان ئەرا ئی مەسەلە . لە بان سیاسەت وازبوین یا ئنفتاح تورکیاو هەلویست لەشکر ، ریزدار نێچیرڤان بارزانی وت: وە رای من سەرکردایەتی سوپای تورکی رەسیەسەباوەر خاسیگ ك بایەسەلەبانی پشتگیری ئی پرووسەبکەیگ ك یەیش ئەمر واقعیگە، چوینکەسوپا لە هەر لایەنیگ زیاتر ئەزموون دویر و دریژیگ دیریگ لەی باوەتەوە و باوەرم ئەوەسەك لەوەر خاتر بەرژەوەندی بالای تورکیا قەناعەت هاوردگەوەئەهەمیەت و حەتمیەت ئی مەسەلەی نەتەوەییەلەتی. لە هەمان وەخت ریزداریان زیاتر وت : ئیمەئەزموون هاوبەشیگ دیریم لەی باوەتەوە و، وەیەکەوەرەسیمنەسەراسی یا حەقیقەتیگ ك چارەسەر یا ریگەی سەربازی تەنیا ریگەیگ نیەئەرا چارەسەر ئی مەسەلە و وت : ئیمەهویچ وەختیگ دەخالەت لە کاروبار تورکیا نەکردیمنە و ئامانجمان ئەوەسەپشتگیری لەو پرووسەی گویریان تازەبکەیم ك ئومیدیگ وە گشتمان بەخشا . ریزدار نێچیرڤان بارزانی هەمیش وت : هەلسوکەفت پارت کارگەرەیل کوردستان (پ ك ك) لەو کارەیلەك وەرجەماوەیگ ئەنجامی دان تا رادیگ ناپەسەن بوی و مایەی مەترسی فرەیگیش بوی، چوینکەهیمان سەرەتای پرووسەگەبوی و هاتنەوەی دو گرووپەگەلە چەکدارەیلی ئەرا تورکیا مەهانەیگ بەخشا دوشمن و ئیمەئەگەر بتوایم چارەسەر کیشەیگ بکەیم روی وەروی دو هەلوێست جووراوجوور بویمن: یەکمیان ئەهەمیەت وەروخسار و لە هەویرەوبردن جەوهەر مەسەلەگەك یەیش (پ ك ك) وە شیوەی گەورایگ ئەهەمیەت وەپیدا و ئەویش غەلەتیگ تاریخیە و، دویمیش: کارکردن لە بان پشتگیریکردن پرووسەی وازبوین یا ئنفتاح مەیلەو چارەسەر کیشەی مللەت کورد لە تورکیا تا وەخت دویریگ . وەل ئەوەیشا وت: جیاوازی هەس لە را و ئەرای چوین لە ناونی لایەنەیل جووراوجوور ئی حزبە، ك وەرای من زوورمیان ئامادەن ئەرا ئاشتی ودووسی، لەهەمان وەخت مەسەلەی هاتنەوەی گرووپەیل تر لە کورد تورکیا ئەرا ولاتەگەیان وەردەوامی دیریگ و سەرەتایش لەئۆردگای (مەخموور)ـەوەبووگ و ئەوانەمەردمانیگ مەدەنی و گشتیانیش لەتورکیان و باوەرکردنیان وەی گوێریان تازەئاسانەو یەیش مەعنای ئەوەسەهەردوگ لایەن ئامادەن و مەیلدارن لە چارەسەرکردن ئەو مەسەلە. لە باوەت چارەسەرکردن کیشەی پارت کارگەرەیل کوردستان (پ ك ك) لەلایەن هەرێم کوردستانیشەوەریزدار نێچیرڤان بارزانی وت: ئیمەهویچ وەختیگ وەرپرس نیمن لە بان هەلسووکەفت (پ ك ك) و ئەوەك لە دەسمان بایگ کەیمنەی ئەرا ئەوەك نەیلیم زەرەد بیەن لە تورکیا و ئیوەیش زانین ك ئەوان شوونیان ها لە ناو ئەو جەوەلەیل سەختە و دەرکردنیان فرەسەخت وستەمەو گشتمانیش ها لە هەویرمان ك لەشکر تورکیا چەنەها سالەچەنیگ لاوردنیان وەپی زەحمەت بوی. لە باسکردنیگیش لە بارووەزع تورکیا و کورد لە شوون دەرچگن هێزەیل ئەمریکا ریزدار نێچیرڤان بارزانی وت : وەگوورەی ئاخرین قسەیل سەرۆك ئەمریکا(ئۆباما) ئەوەئەرامان دەرکەفت ك ولاتەگەی وەردەوامەلە مقەیەتیکردن ئەمن عیراق تاوەختیگ بارووەزعەگەلەتی خاسەو بووگ و لە هەمان وەخت وە باوەر من عیراق ئەرا ماوەی دریژیگ هەر هەوەجەوەپشتگیری و هاوکاری ولاتەیل یەکگرتگ ئەمریکا دیریگ و تا ئیسەیش نیەتویەنیگ مقەیەتی ئاسایش و سەقامگیری خوەی بکەیگ، وەل ئەوەیشا برایەیل لە بەغدا لەحالەتیگ ناواقعی ژیەن و متمانەوە خوەیان نەیرن و ئیمەیش گشتمان بایەسەوە چەو وەرپرسانەوەتەماشای ئەو مەسەلەی سەقامگیریەبکەیم، ئەوەکەیش ها لەبان تورکیا لەی مەیدانەوەجویر دەولەتیگ هاوسا و دووس عیراق دەور بنیاتنەرە و تویەنیگ هەلوێست و دەور خاس داشتووگ و ئیمەیش ئیسەلەهەرێم تویەنیم مقەیەتی لەئەمن و ئاسایش ناوخوەیی خوەمان بکەیم و ئعتماد بکەیمنەبان وەردەوامی پەیوەندی خاس وەل هاوسایەیلمان و دەولەتەیل ناوچەگەوە شیوەیتایبەتیگ . ئمجا لە باوەت ئایندەی سیاسی و نەتەوەیی کورد لە عیراق ریزداریان وت : وە باوەر ئیمەو ، وەگوورەی ئەزموونەیل فرەیگ لەژیان، بارووەزع لە عیراق هیمان ئاسایی نیە و ناتگەسەوەئەرا بان ریرەو ئاسایی خوەی جویر دەولەت و گرنگ یا موهم ئەوەسەروی لە خراوتر نەکەیگ لە روی سیاسی و ئەمنیەوە. وەل ئەوەیشا ریزداریان وت: مەندنمان لە عیراق بەسیاسەحورمەت جەوهەر دەستوور هەمیشەیی عیراقەوەو تا رووژ ئمروو (١٨٢) هەزار لە روولەیل کوردمان چارەنویسیان نادیارەوە سەبەب پرووسەیل ئەنفال بەدناوەوە، ئەیەبیجگەرمانن و سزانن زیاتر لە(٥) هەزار ئاوایی کورد ك لەتی تا دو سال کەفتیمنەوەر جەنگ و کاولکاری و مردن، ئمجا یەیش مەعنای ئەوەسەمقەیەتی یەکێتی عیراق نیەکریەیگ تەنیا وەدروشم سیاسی و ئیمەیش ئاگادار برادەرەیلمان لەبەغدا کردیم وەگشت ئاشکرایگ یا ئەوەسەجی وەجی دەستوور بکریەیگ یا خوەدان ئەنجامی گرینەمل.ئمجا رێزداریان وەی جوورەئەرا (عەنبەرین زەمان) کووتایی وە قسەیلی هاورد و وت : کەرکووك تەنیا مەهانەیا دەسپیچگ وەهمییگەو تا ئیسەسەرۆك وەزیرەیل نووری مالکی لە ناونی ماوەیگ و ماوەیگ تر هەر ئویشیگ : دەستوورەگەئالشت کەیم. ك بیگومان ٨٠٪ لەعیراقیەیل دەنگ ئەرا ئی دەستوورەدان، ئمجا گرنگ یا موهم لەیرا مەسەلەی نەتەوەیل و کەمینەیلە، چوینکەژیان هاوبەش ئاسانەئەگەر ئیدارەی عیراق پەیرەو دیموکراسی و فیدرالی و فرەیی بکەیگ. کەرکووکیش وەو جوورەنیەك باس لەلی کەن و تەنیا مەهانەیگە و هویچ تر و ئەویش لەوەر خاتر هە یو ا ینە لە هە لو ژ ا ر د ن و ئیمەیش گشت هەولیگ دەیم لەوەر خاتر چارەسەرکردن مەسەلەی کەرکووك و تا ئیسەیش هویچ بریاریگ کووتایی نەیایمنەلە باوەت بە شد ا ر یکر د نما ن لەهەلوژاردنەیل.

جەهان لە وەردەم هەڕەشەی چەکەیل ئەتۆمی یا نەوەوی

ئەیوب جەلال

وەکار هاوردن چەك ئەتۆمی یا نەوەوی لەلایەن ئەڵمانیاوەلەجەنگ یەکم جەهان ریگەئەرا جەنگ دویم جەهانی خوەشکرد ك ئەرا کووتاییهاوردن وەجەنگ دریژماوەوە شیوەیگ کارەساتبار و فراوانتر لەبان مەردم بتەقیەیگەوە. پرووژەی وەدەسهاوردن ئی تەکنۆلۆجیا جویر ئەوە ك باس کریاگە ئەرا خزمەتکردن ئنسانی هویر دروسکردن و ئبداع لەلی کریاگەئەرا ئەوەك بتویەنریەیگ لەئایندەشوون وزەیا تاقەیل تر بگریگەوە، وەك نەفت لە مەیدان سووزەمەنی و پیشەسازی و، ئاو ئەرا دابینکردن کارەبا. نەفوەرگرتن لەوزەو شەوق خوەر ئەو فکرەی وەرفراوانەنەوی ك بووگەهووکار ئاشکراکردن دەسپیچگ یا مەهانەلەپەرەوەپیداین چەك ئەتۆمی یا نەوەوی و دویاخر تاقیەوکردنی لەبان ئادەمیزاد. شکەستخواردن کەرت یا قەتاع پیشەسازی و قەیران ئابووری و بیکاری ساڵەیل وەرجەجەنگ جەهانی دویم مەیل دەوڵەتەیل سەرکەفتگ جەنگ زیاتر کرد و بیجگەکووتاییهاتن جەنگ دویم جەهانی و دەرکەفتن شوونەوار و خراوی دەروینی و کاولکاری و ماڵویرانی و زەرەد گیانی، وەلی هویر داگیرکردن تازەیگ لەتەکنۆلۆجیا بازاڕ کیشمەکیش هاوردەبان لەیەك ترازیان دو بەرەیا جەبهەی هاوپەیمان و سەرەتای دەسوەپیکردن جەنگ تازەیگ لەناونی وڵاتەیل یەکگرتگ ئەمریکا و رووسیا، ریککەفتننامەی پەخشەوبوین چەکەیل ناتەقلیدی وەئەوەیش نەوسیا ك لە باروەزعیگ شاریاگ مەترسی بمینیگەوە، وەل ئەوەیشا کەم لەدەوڵەتەیل و مللەتەیل جەهان زانستیان ك ئاست کاریگەری و تیکداین قومبەلەیگ هایدرۆجینی رەسیگەچەنیگ ؟ گشت ئەو راسیەیلەلەی باوەتەوەتا ئیسەزوورمیان هەر وەپەردەپووش مەندنەو ریککەفتننامەی ناودەوڵەتی لەریگەگرتن ئەرا زیای نەکردن و پەخشەونەوین ئی چەك کاولکەرەهیمان لەکار ژیر وەژیر خوەی نەکەفتگەو ، وە هەمان شیواز بەرنامەی وەدەسهاوردن تەکنۆلۆجیای نەوەوی لە مەیدان سەربازی بازرگانی یا توجارەتیگ بی ئەنازە و چەوەڕینەکریاگ وە خوەیەوەدی. جەنگ سەرد ناونی ئی دو جەمسەر یا قوتبەداوەزیەبان شیوەی ئایدیۆلۆژی و وەکۆمۆنیزمکردن و هەوادارەیل دونیای سەرمایەداری و ، وە مادەکردن چشتەیل مەعنەوی و لەهەردوگ لایشەوەگرفت وەدیکردن شەرعیەت کیشەیگ نەوی ئەرا گامەیل هەردوگلا . لایەنگرەیل هویر دیموکراسی لیبرالیزم سەرمایەداری هەوڵ ئەوەدیان دەس بگرنەبان سستم ئابووری گشتی و لەو ریگەوەدەوڵەتەیل ناچار بریارەیل و پابەندبوینیان بکەن لەریگەی وەهویرخستن مەترسی ورسگی و لەناوبردن ژیرخان ئابووری خوەیان. دەوڵەتەیل چەپ سۆشیالزمیش وەقوناغ تەئمیمکردن پایەیل ئابووری شیەوکردن خوەیان کردن و دەسکاری کەرت یا قەتاع تایبەت کردن و ئەو وەربەس و گرفتەیلەنەیشتن لەوەردەم بەرنامەو نەخشەیلیان.

ئەرکەیل حکوومەت تازەی هەریم کوردستان

کامەران ئەحمەد

بیگومان ئەرك هەر یەك لەدکتۆر بەرهەم ساڵح و ئازاد بەرواری لەدامەزرانن و ، وەڕیەوبردن حکوومەت تازەی کوردستان ئاسان نیە و شایەت هەوەجەوەهەوڵ و تەقلای فرەیگ داشتووگ، چوینکەئی دو ریزدارەبوونەتەواوکەر کارەیل کەسیگ ئازا و زیرەك وەك نیچیرڤان بارزانی ك ساڵەیلیگ لەبونیادنایین و گەشەکردن گشلایەنەی هەریم کوردستان بردگەسەر و ئەندازیار ریکەوخستن ژیرخان ئابووری و هاوردن سەرمایەی بیگانەو ئاوەدانکردن کوردستانە.
بەرهەم ساڵح و ئازاد بەرواری لە سەردەمیگیش ئەرك حکوومەتداری وەپیان سپاریەیگ ك هیمان ماددەی ١٤٠ دەستوور و فرەلە کیشەیل تر لە ناونی بەغدا و هەولیر چارەسەر نەکریاگە و ئاشکرایش نیەدیمەن سیاسی لەشوون هەڵوژاردن چەوەڕیکریاگ ئەنجوومەن نوینەرەیل عیراق فیدراڵ چوین بووگ و وەرەو کوورا چووگ. ئەوە ك لەی چەن ساڵ دویاخرەهس وە پی کریەیگ ئەو گەمەی وڵاتەیل هەریمی و جەهانیەلە عیراق ك بیگومان وە جووریگ کاریگەری نەیگەبان هەریم کوردستانیش، ئمجا هەرچەنی رووژ لە دویای رووژ بەرژەوەندی وڵاتەیل هەریمی و ئەمریکا و تارادەیگیش وڵاتەیل ئۆرووپاو چین و یابانیش لە عیراق وە کیشمەکیشەوەگوزەر کەیگ، وەلی لەو ساڵەیل عومر سەرۆکایەتی نیچیرڤان بارزانیەتویەنریا هاوسەنگی و سەقامگیری سیاسی و ئابووری و سەربازی هەریم کوردستان سەربخەیگ و ئەزموونیگ دەوڵەمەن لەئازادی رووژنامەگەری و گەشەکردن ئابووری و پیشکەشکردن خزمەتگوزاریەیل گشتی و زیاییبوین داهات زامن بکریەیگ ك بووگەبنەمایگ بتەو ئەرا ئەو بەرنامەك لیست کوردستانی ئەرا هەڵوژاردن پەرلەمان کوردستان خستویگەی روی. کار حکوومەت تازەلەو لایەنەوەسەختەو بووگ ك ئایا چوین بتویەنیگ بچووگەگژ کەناتەکاریا و چوین لەیوا کەیگ لەیرەودویا بودجەیا میزانیەی هەریم بڕەسیگەگشت ئاوای و گشت منالیگ ئی مللەتە؟
ئەرکیگ تر حکوومەت تازە، ك ئەویش مامڵەتکردنەوەل ئەو گویرانکاریەیلا ك هاتگەسەبان قورسایی و کورسیەیل پەرلەمانا و بایەسەئەو بۆشایی یا فراغەیلەپڕەو بکەیگ ك بویەسەبەب دڵگرانی قەیریگ لەدەنگدەرەیل کورد. شایەت قورسترین ئەرك حکوومەت، مامڵەتکردن بووگ وەل ئەو باڵ ناسیۆنالیست دکتاتۆر ناو عیراقا ك هانەتەمای ئەوەوەلاوردن یا ئاڵشتکردن مادده و بڕگەیا فەقەرەیل دەستوور عیراق دوبارەعیراق بووەنەوەئەرا خاڵ سفر. جەنگ جیگیرکردن دەستوور عیراق ئەو جەنگەسەك بایەسەنەك هەر حکوومەت هەریم وحزب و لایەنەیل کوردستان، بەڵکوو بایەسەگشت تاکیگ مللەتەگەمان خوەی ئەرای ئامادەبکەیگ و هەر وەو خاتریشەبایەسەگشت کیشەیگ ناوخوەیی بخریەیگەکنار و خەڵك کوردستانیش ئازادەك دەنگ وەکی دەیگ.

سەرخستن ئەمن و گەشەکردنی

ئەحمەد جوەید

نیشتمان نیازیگە جوور ئەو باقی نیازەیل ئادەمیزاد لە ژیان جوور ئاو و هەوا و خوراك. هویچ کەس نیەتویەنیگ بژیەیگ ئەگەر نیشتمانیگ ئەرا ژیان لە تی نەیاشتوود.

زەرووری نیەك نیشتماند بایەد شوون لە داڵگ بویند بوود یا شوون باوگ و باپیرید بوود بەڵکەم یانەتەنیا ئەرا بتەو کردن پەیوەندید وەل هاووڵاتی و نیشتمانەو چشتەیل ترەیلیگ هەن ك هاووڵاتی وە نیشتمانەیل ترەك بیجگە شوون لە داڵگ بوینیان یا شوون باوگ و باپیریان پەیوەندی دەن جوور شیوەی رەفتار هاووڵاتی وەل نیشتمانی. لەیرا بایەد ئشارەت بکەیمنە هاووڵاتیەیلیگ وڵات خوەیان هیلنەجی و وەرەو وڵاتەیل ترەك پەنا بەن وە تایبەت ئەو وڵاتەیلە ك لە سەرەتا و گرنگی دەنە هاووڵاتی. لە وڵاتەیلیگ ریگەی دیموکراتی وە کار بریەیگ و دەزگایل دەوڵەت لە لایەن هاووڵاتیەیل چاودێری لە لیان کریەیگ و لە حقوق ئادەمیزاد رێز گرن و باوەت بەرزە و کردن ئاست یا مستەوای زانستی و رووشنهویری و تەندروستی هاووڵاتی گرنگی فرەیگ دیریگ باوەت بەرژوەندیەیل نیشتمان بوودە خەت قرمزیگ ك هاووڵاتی ئەی ئیجازەوە خوەی نیەدەیگ ك لەلی رەدەو بوود .

هەمیش ئەرا بتەو کردن پەیوەندیەیل ناونی نیشتمان و هاووڵاتی بایەد ریگەیلیگ دیاری بکریەیگ ئەرا گردەو کردن هەردولا و بتەو کردن ریگەیل پەیوەندیەیلیان. هاووڵاتی لەی جوور وڵاتەیلیگ چشتیگ زیاتر لە توانایی و هیز نیشتمان نیەتویەیگ و داخوازیەیلی زیاتر لە ژیان ئارام و شوون نیشتەجا بوین گونجیاگ و کاریگ لە کەرامەتی چاودێری بکەیگ و ئازادی بەیان بی هویچ ترسیگ لە دادگا و دەسڵاتدار و ئەمن و و سەقامگیری نیە. ئەی هەست و ئحساسە بویە بایس ك هەر هاووڵاتیگ ئەو وڵاتەیلە ك ئەی بەرژوەندیەیلە لەتیان وجوود دیریگ هەڵوژادنگە هویچ مەیل یا رەغبەتیگ نەیریگ ك ئەرا نیشتمان سەرەکی خوەی گلەو بخوەیگ. ریەیلیگ نیشتمان وەرەو هاووڵاتی وە کاریان بەیگ و یاسا یا قانوونەیلی وەی جوورەن:

یەکم: دیاری کردن یاسا یا قانوونەیلیگ گشت دەزگایل دەوڵەت وە پی پابەند بوون ئەرا زامن کردن حقووق و ئازادیەیل گشت هاووڵاتیەیل لەو وڵاتە.

دویم : چاودێری لە کەرامەت هاووڵاتیەیل ك ئەگەر هاووڵاتی بزانیگ لە کەرامەتی رێز و ئحترام گرن بوودە سەبەبیگ ئەرا رێز گرتنی لە خاك نیشتمانی.

سێیم : زیاترەو کردن ئاسانکاریەیل ئیداری لە ریگەی کەمەو کردن وەربەسیلیگ لە زیاتر دەزگایەیل دەوڵەت وەچەو تیەن ك بوودە بایس نارەزایەتی و بیزاری هاووڵاتی و دەسمییەت دەریگە ئەرا پەخشەو بوین گەناتەکاری دارایی و ئیداری لەدەزگایل دەوڵەت.

چوارم: پیشکەش کردن ئاسانکاریەیل دارایی و قانوونی وە خاوەن پرووژەیل و پشتگیری ئەرا گەشەداین توانایەیل دارایی و ئاست یا مستەوای ژیان ك بوودە بایس ئەوە ك هاووڵاتی بتویەنیگ نیازەیل و داخوازیەیل دارایی خوەی دابینبکەیگ.

پەنجم: دیاری کردن زەمانەتەیلیگ ئەرا ئایندەی هاووڵاتی و خیزانی ك بوودە بایس وەدی هاتن متمانە یا سقە لە ناونی هاووڵاتیەیل و بتەو کردن پەیوەندی وەل نیشتمان.

شەشم: سەرخستن ئەمن، هەرچەنیگ هاووڵاتی وە ئەمن زیاتریگ ئەرا خوەی و دارایی و خیزانی هەست بکەیگ عشق و پەیوەندی وەل نیشتمانی زیاترەو بوود. وەلی وەداخ و پەژارەی فرەیگەوە ئەو چشتە ك لە وڵاتمان روی دەیگ دویر لە باوەر هاووڵاتی و یەك ترەك وەخشین و نیشانەیل فرەیگ لەی ژیرپا خستنەیلە لە کوومەڵگای عیراقی وجوود دیریگ جوور:

١- قەبوول کردن حاڵەت بی حورمەتی و ریز نەگرتن لە هاووڵاتی وەختیگ سەردان بریگ لە دەزگایل دەوڵەت کەیگ ك هاووڵاتی ناچارەو بوود ئەرا کاروەدەسەیل خوەی شیرینەو بکەیگ و ئەو جوور نیشان بیەیگ ك ئەو کاروەدەسە لە قانوونیش بانترە.

٢- بەشداری لە پیسەو کردن تەندروستی ژینگەی نیشتمان ئەوەیش لە ریگەی گرنگی نەیاین وە لایەن پاکی لە وەختیگ دینمان لە بان پاکی جەخت یا تەئکید کەیگ ك ئەرامان لە بان ئەوە جەخت یا تەئکید کەیگ ك هاووڵاتی هویچ مەیل یا رەغبەتیگ وە نیشتمانی نەیریگ.

٣- بی دەنگی لە وەراوەر گەناتەکارەیل لە دەزگایل دەوڵەت و دزەیل دارایەیل گشتی و بەشداری ئەرا پەنا هاوردن وەرەو رشپەت.

٤- جیوەجی نەکردن کارەیل وە شیوەی پاکیگ لە دەزگایل کەرت یا قەتاع گشتی. هاووڵاتی بایەد نیشتمانی جوور بەشیگ لەعشق و خوشەویستی خوەی وە حساو باریگ و گشت وەربەسەیل لاوەیگ تا خوشەویستی لەناونی هاووڵاتی و نیشتمان سەرلەنوو وەدەس بایگ.

ئەقڵیەت سیاسی لە سەردەم جەهانگیری

سۆران گەرەوەیی

لە سەردەم ئیسەی جەهانگیری(عەولەمە) وە سەبەب کار سیاسی و ئابووری و کلتووریەوە، کوومەڵگای ئنسانی بویەسە نموونەیگ ئەرا شیەوکردن و تازەکاری زانست کوومەڵناسی هاوچەرخ. جەهانگیری لەبنەڕەتەوە پرووسەیگ تاریخیە و بەرهەم چەنەها سەدەی کەڵەکەکریاگ ماریفەت و سەرمایە و پەیوەندی فرەجوور ناونی مللەت و نەتەوەیلە.

ئەگەر پرووژەی مۆدێرن خوەرئاوا کوچگ بنەڕەت کوومەڵگای پیشەسازی بویە، ك پشتی قایم بوی وەبنەمایەیل ئەقڵانیەت و زانست و تەکنۆلۆجیا، ئەوەلەوەرانوەر ئەوەعەولەمەوەك پرووسەیگ سەخت تاریخی دەرئەنجام پرووژەی ئۆروپا بویە، ئەو چشتیشەك وەشوونکەفتگەیلی وە شیواز و جوور تازەیگەوەهاتنەناو مەیدانەگەو رەخنەلەو پرووژەی مۆدێرنەگرتیان و داواکار بوین کووتایی باریەیگ وەوئایدیۆلۆجیا، ئمجا پەیڕەوکەرەیل ئەو کارەداوای ئەوەکردن لە جیای ئەو ئایدیۆلۆجیای بی جموجویلەسەردەم هویروازی یا ئنفتاح ئایدۆلۆجیا پەیا بووگ، وەل ئەوەیشا تواسیان جووریگ لەماریفەت پەیا بووگ ك ریگەبەیگەئازادیەیل سیاسی تاك، ئی داواکارییشەخوەی لە خوەی خواست لیبراڵەیل بوی، وە مەعنایگ ترەوەبویشیم جەهانگیری یا عەولەمەئەوەتوایگ وەیەکجاری لە دیاردەی تونرەوی فکری بتەکیەیگ، چوینکەهەر ئەو تونڕەویەبوی لەسەدەی (٢٠) دو جەنگ جەهانی ویرانکەر و جەنگ سەرد ناونی جەمسەرەیل و چەنەها قەیران تر لەلی کەفتەوە، ئمجا لە ژیر رووشنایی ئی دیاردەیل تاریخی و کلتووریەبایەسەوڵاتەیل خوەرهەڵات ناوڕاس و هەریمەگەی ئیمەیش ئەقڵیەت سیاسیان دوبارەبونیاد بنەن.

لەیرا مەبەسمان ئەوەسە ئەو ئەگەرەیل تازەگەری و دوبارە داناین ئەو سفەتەیلە بخەیمنە روی، چوینکە جویر ئەوەك زانیم جەهانگیری یا عەولەمە چەرخ دیموکراسی و فرەیی و ریزگرتن هەقەیل ئادەمیزادە و ئەگەر بتوایم کەمیگ باس سفەت (هویر و باوەڕ) بکەیم، بایەسەوە چەو گورجیگەوە تەماشای تاریخ هاوچەرخ خوەمان بکەیم و هەر لە شوورشەیل سەدەی نووزدەوە تا ئمروو دوینیم تاریخمان پڕە لە شکەست و هەڵسیان و دویرەوکەفتن، بیگومان دینیش دەور سەرەکی داشتگەلەو شکەست و هەڵسیانە. عوسمانیەیل وەمەهانەی خلافەت ئسلامیەوەچە وە کورد نەکردن؟ وەرجەئەوانیش سەفەویەیل و چەنەها تریش، ئمجا ئەو داگیرکەرەیلەك رووژیگ لەرووژان چەو بڕینە کوردستان ، دین کردنە وەسیلەیگ ئەرا شەرعیەتداین وەداگیرکاری، لەوەر ئەوەتویەنیم بویشیم گشت ئەو کیشمەکیشەیلەلەبان کوردستان کیشمەکیش بوی لە ناونی کوردبوین و ئسلامبوین، وەل ئەوەیشا لەیرا پرسیاریگ پەیا بووگ ك ئایا لەی چەرخ جەهانگیریەئیمەی هاووڵاتی ئی هەرێمەکوردیم یا ئسلام یا تیکلاێگیم لەهەردوگلاوە؟ نزیکەی (٤٠) ساڵ وەرجەئیسەلە خوەرهەڵات ناوراس بەخت و دەور ئسلامی سیاسی رویەو کزی کرد، تا لە ساڵ ١٩٩١ و لە شوون راپەڕین مللەتەگەمان ژینگەی سیاسی هەرێم کوردستان وەیەکجاری لە بار بوی ئەرا لەخودگرتن تویەم ئسلامی سیاسی، دویاخریش ئەو جموجویلەیلەچەنەها لق و بەش لەلیان کەفتەوە و هەر جاریگ و لە ژیر ناونیشانیگ بوین و جەنگ لەناوبردن کورد کردیان وەك (جند الاسلام ، أنصار الاسلام، حەماس .... هتد)، ئەوەبوی وەل کارەسات ١١ی سپتەمبەرا ئەو گرووپەیلەلە پرووسەی ئازادکردن عیراق بارەگا یا مەقەڕ و شوونەیلیان لەهەورامان ویرانکریا و لە مەرز کریانەدەیشت. ئمجا لە جواو ئەو پرسیارەتویەنیم بویشیم هویر و باوەڕ پارت و لایەنەیل کوردی لە ناونی خودچەسپانن و دەسلاتخواز و لیبرالا بەرز و نزمی کەیگ، یەیش رەنگدانەوەی کەفتن بلۆك خوەرهەڵات و هاتن لافاو دیموکراسی و لیبراڵی و داوەزین باوەڕ مارکسیزمەوەك ئایدیا، ئمجا مایەی خوەشحاڵیەك خەتەیل پان سیاسەت گشتی هەرێم کاریگەری فرەیگ لیبرالیزم تازەها لە بانی، ك یەیش ریخوەشکەرەئەرا بازار ئازاد و پەرەداین وەکەرت یا قەتاع تایبەت و سەرمایەگوزاری، یەیش گامیگەوەرەو دروسبوین هەرێمیگ

مەبەسمان ئەوەسە ئەو ئەگەرەیل تازەگەری و دوبارە داناین ئەو سفەتەیلە بخەیمنە روی، چوینکە جویر ئەوەك زانیم جەهانگیری یا عەولەمە چەرخ دیموکراسی و فرەیی و ریزگرتن هەقەیل ئادەمیزادە و ئەگەر بتوایم کەمیگ باس سفەت (هویر و باوەڕ) بکەیم

دەوڵەت، دەوڵەت هاووڵاتیە نەگ دەوڵەت حکوومەت

عبد الامير العبودی

گتشمان زانیم ك مللەتەیلیگ پیشکەفتنەو ئیمنەتەقالا کەیم ك مللە تمان وەئاست یا مستەوایان برەسن نەتویەنستن ئەرا ئەی ئاست یا مستەوا ك ئیسەدیرنەی برەسن ئەگەر هویر و باوەر هەر کەسیگ لە پیکهاتەیل ئەو مللەتەیلەوە پیشکەفتن ئیمان نەیاشت و ئەرای تەقالا نەکرد ك بویەجوور ئامیر سەرەکی ئەرا وەدی هاوردن کەش و هەوای گونجیاگیگ ئەرا پیشکەفتن ولاتەیلیان ك ئیمنەئیسەئومید دیریم ولاتەگەمان وەئاست یا مستەوای ئەو ولاتەیلەبرەسیگ.

لەیراسە ك ئەرامان ئاشکرا بوی ك حکوومەت تەنیا لایەنیگ نیەك بایەد ئەرك یا مەسئوولیەت پیشکەفتن مللەتەیل بگریگە مل بەڵکەم حکوومەت لایەن بەرزیگ لەی مەسئوولیەتە ها لە دەسی وەلی مللەتەیلیش و پیکهاتەیل کوومەڵگا زیاترین لایەن مەسئوولیەت پیشکەفتن ها لە بان شانەیلیان. گشت زانن ك هاووڵاتی کۆریای باشوور چوین خوراك مانگانەیان ریکخستن تا بتویەنن کار حکوومەت ئاسانەو بکەن و لە شوونیشی تەقالا کریا ئەرا ریکخستن کوومەڵگا و دامەزرانن ژیرخان ئەو ولاتە. وەلی لەوڵات ئیمنە عیراق هاووڵاتیەیل فرەیگ لە کەرت یا قتاعەیل جووروەجوور کار کەن ئەرا ئامانج یا هەدەفەیلیگ ك وە ئەی ئەندازە لە هیز ئنسانی نیاز نەیریگ ئەرا نموونە لە گشت جادەیلمان سەدان پۆلیس هاتوچوو تا هاتوچوی جادەیل ریك بخەن و نەیلن هاووڵاتیەیل لە شوونەیلیگ قەیەخەس بووسن وەلی ئەگەر هاووڵاتی پابەندیەیل خوەی جیوەجی بکەیگ و وەیاسایل پابەند بوود تویەنستیم سەدان کەس لەی پۆلیسەیل هاتوچوو یا مرورەوەکار بووەیم ئەرا دامەزرانن پرووژەیل ژیرخان ئابووری و ئاوادانی ... هەمیش تویەنیم ئەی باوەتە لە بان کارگەرەیل شارەوانی و جادەپاکەوکەرەیل وەکار بوەیم وە جووریگ وە خاتر ئەندازەی فرەیی پیسی و زباڵە لە ناو جادەیل و شەقامەیل حکوومەت ناچارەو بویە ك کارگەرەیل زیاتریگ لەی جادەیل و شەقامەیل پەخشەو بکەیگ وەلی ئەگەر هاووڵاتی وەپاکی ناوچەگەو شوون نیشتەجابوینی پابەند بوود نیازیگ نیە وە ئەی ئەندازە کارگەر پەخشەو بکریەیگ و تویەنیم لەی هێز ئنسانیە لە بوار یا مەجالەیل ترەك وەکار بوەیم. ئەگەر هەر عیراقییگ لەی بارووەزع سەختە مەسئوولیەتیگ بگریگە مل و جیوەجی بکەیگ تویەنیم ئاست یا مستەوای ولاتمان بەرزەو بکەیم. هەمیش بایەد ئشارەتیگ بکەیمنە پیاوەیل و کارمەندەیل حکوومەت ك ئەرك یا واجب خوەیان وەشیوەی گونجیاگیگ جیوەجی نیەکەن. بەلی لەیراسەك ئەرامان ئاشکرا بوود دەوڵەت دەوڵەت هاووڵاتیەنەگ دەوڵەت حکوومەت و پاکی و خزمەتگۆزاری و بتەو کردن ژیرخان ولات هالەبەرژوەندی هاووڵاتی نەگ حکوومەت.

ئەگەر هەر عیراقییگ لەی بارووەزع سەختە مەسئوولیەتیگ بگریگە مل و جیوەجی بکەیگ تویەنیم ئاست یا مستەوای ولاتمان بەرزەو بکەیم. هەمیش بایەد ئشارەتیگ بکەیمنە پیاوەیل و کارمەندەیل حکوومەت ك ئەرك یا واجب خوەیان وەشیوەی گونجیاگیگ جیوەجی نیەکەن

دیموکراتی ریککەفتن یا تەوافقی لە عیراق

کامل ئەبیەز

هویر دیموکراتی لە وەخت ئاشکرا بوینی لەئەسینا تا ئیسەباوەتیگ بویەك گشت جاریگ لەبانی باس و گفتوگوو کریاس وئەی هویرەگشت جاریگ تەقالا کردگەئەرا ئاشکرا کردن کەسیگ یا لایەنیگ بایەد دەسڵاتداری بگریگەدەس وەچ کەسیگ تویەنیگ وەخاسترین شیوەنوێنەر مللەت بوود.

پشتگیرەیل دیموکراتی ئەی دیدگا دیرن ك حکوومەت کوومەڵیگەلەهاووڵاتیەیل ك تویەنن بەرژوەندیەیل گشتی سەربخەن و ئەی هاووڵاتیەیلیشەمەیدان کار حکوومەت تەنیا ئەرا پیشکەش کردن نیازەیل مللەت و بەرژوەندیەیل گشتی وەکار بەن گشت ئەی باوەرەدیرن ك دیموکراتی هەرچەنیگیش ناتوانەو بوود نەبایەد بدریەیگەدەس دوشمەنەیل. دیدگایل جوور وەجووریگ لەباوەت هویرەیل سیاسی وجوود دیریگ وەجووریگ فەیلەسووف ئالان بادیۆ لە بان ئەی باوەتەجەخت کەیگ ك وشە یا کەلیمەی دیموکراتی هەرچەنیگ دەسڵاتداری ناتوانەو بوود هەر جوور دروشم بەرزەو کریاگیگ لەکوومەڵەی سیاسی مینیگەی وە جووریگ تویەنیم لەریگەی هەر رەخنەیگ لە باوەت کوومەڵەی سیاسی پیشکەش بکەیم. وەلی ویندی براون ماموٚستای زانستەیل سیاسی لەزانکوٚ یا جامعەی بیرکلی ئویشیگ دیموکراتی لەی وەختەپشتگیری مەردمیگ لەلی کریەیگ ك لەدریژەی میژوو یا تاریخ ئنسانی لەهویچ سستەم یا نزام ترەکیگ نەکریاگە.

لە ریگەی لەیەکەو داین ریگەی دیموکراتی لەعیراق تازەوە تایبەت دیموکراتی گریك کەفتگ لەبانی ئەرا ئیدارەی دەوڵەت لە وەخت لەناو چگن دەسڵاتداری دیکتاتوٚری تا ئیسەئاشکرا کردگەك ئەی سستمەئەرا ماوەی تایبەتیگ گونجیاگەك وەل بارووەزع تایبەت ئەی وەختەماوەی کار کردن وە پی کەم و زیایەو بوود. مەرج یا شەرتەیل تایبەتیگ وجوود دیرن ئەرا سەرکەفتن دیموکراتی وە خاسترین شیوەلەولات وەجووریگ هاووڵاتی بایەد وەگشت برگە یا فەقەرەیل دیاری کریاگ پابەند بوود و لەپیشخستن و گەشەداین نیشتمان بەشداری بکەیگ هویر دیموکراتی ریك کەفتگ لەیرا دیاری کریا ك گەناتەکاری لەولات ئەرا ئاست یا مستەوای فرەیگ بەرزەو بوی و حکوومەت نەتویەنست بریار یا قەرار بیەیگ و سقەیا متمانەلە ناونی کوتلەیل سیاسی بەشدار لەپرووسەی سیاسی وجوود نەیاشت. دیموکراتی ریك کەفتگ حەق لایەنەیلیگ زیاترین دەنگەیل لەهەڵوژاردنەیل وەدەس هاوردنەلەغوو کەیگ و ئەو لایەنەیل گەورایشەناچارەو بوون ك هویر دیموکراتی ریککەفتگ لەی قوناغ یا مەرحەلەقەبوول بکەن ئەوەیش جوور قوناغ یا مەرحەلەیگ ئەرا دریژەپیا کردن پروسەی سیاسی و بتەو بوینی و وە توانا و بوین هیزەیل سیاسی. ئەی ریککەفتنەتەنیا ئەرا ماوەیگەك قەیران یا ئەزمەیگ وجوود دیریگ و لە شوون چارەسەر کردن قەیرانەگەئەی سستم یا نزامیشەلاوریەیگ و ریگەی راسەقینەی دیموکراتی دەس وەپی کەیگ.

هەڵوژاردنەیل قانوونی ئاینده و ئایندەی عیراق

عەلاو سەلامی

نەخشەی سیاسی لە شوون هەڵوژاردنەیل ئاڵشتەو بوود وەتاییەت وەختیگ هەر پیکهاتەی سیاسیگ وەل ئەندازەی پشتگیری سروشتی یا تەبیعی خوەی ئاگادارەو بوی و پوٚست یا مەنسبەیلەئاڵشتەو بوون و وەگوورەی بەرژوەندیەیل هەڵوژاردنی پەخشەو کریەن نەگ برابەشی یا محاسسە.

ئیمنە ئی پرسیارەها لەهویرمان ك ئایا نەتیجەی هەڵوژاردنەیل پەرلەمانی ئایندەوەئەو ئەندازەهەس ك بتویەنیگ نەخشەی سیاسی عیراق ئاڵشتەو بکەیگ یا نەهویر تایفی کاریگەری نەیگەبان بارووەزع سیاسی و نیەیلیگ کاروەدەسیل وڵات ئاڵشتەو بوون و بارووەزع سیاسی هەر لەیوا بمینیگەی و تا چوار ساڵ تر بریار یا قەرارەیلەبوونەدو بەش، بەشیگ ك وەهاووڵاتیەیل پەیوەندی دیریگ و بەشیگ تر هالەبەرژوەندی پارتەیل ك بایەد سەودا یا مساومەیلیگ پیشکەش لایەنەیل تر بکریەیگ تا قەبوول بکەن ك یاسا یا قانوونیگ پەسەن بکریەیگ یا بریاریگ بدریەیگ. رویداگەیل سیاسی و ئەمنی و کوومەڵایەتی وەردەوام لە ناونی بریگ لەلایەنەیل ئامانج یا هەدەفی سەرلەنوو سەرخستن کەسایەتیەیلیگەك لەهەڵوژاردنەیل گوزەیشتەسەرکەفتنەوەلی ئەگەر ئەی پارتەیلەلەهەڵوژاردنەیل تازەیش سەربکەفن تا چوار ساڵ ترەکیش وەگوورەی ریگەی سیاسی گوزەیشتەکار کریەیگ وەی خاترەزەخت یا فشارەیلیگ هاتیەسەبان حکوومەت تا پرووژەیل تایبەتیگ دیاری بکەیگ وەئامانج ئاڵشتەو کردن ریگەی سیاسی. ئایندەی سیاسی و ئەمنی عیراق وەل نزیکەو بوین هەڵوژاردنەیل پەرلەمانی رەسیەسەدەوریگ ك دەنگ دەر عیراقی تویەنیگ لە ریگەی سەندووقەیل دەنگ داین بریار بیەیگ ك پرووسەی سیاسی لەوڵات هەرلەیوا بمینیگ یا ، نە، ئاڵشتەو بکریەیگ .

داد و گەشەوەپیدان و کورد

ئدریس جەبار

سەردانەگەی ئەحمەد داود ئۆغلۆ وەزیر خارجیەی تورکیا ئەرا هەولێر پایتەخت، ئەوەنەی تر پەیوەندی دولایەنی ناونی هەرێم کوردستان و تورکیا بتەوترەو کەیگ و گامیگیشەرویەو هاوکاری هەردوگلا ئەرا چارەسەرکردن ئەو کیشەیل چارەسەرنەکریاگەك زویتر بوینەمایەی دروسکردن گرفت و سەختی لەپەیوەندیەیل. سەرۆك هەرێم کوردستان ستایش گامەیل حکوومەت تورکیا کەیگ لە باوەت مامڵەتکردنی وەل کیشەی کوردا لەو وڵاتەو داوای دانایین مەرزیگیش کەیگ ئەرا تون وتیژی لەو کیشمەکیشەك ئەرا دەیەها ساڵەچووگ وەردەوامە. ئمجا لە چوارچیوەی هەوڵەیلی ئەرا چگن وەناو یەکێتی ئۆرووپاو لەوەر خاتر وە دیهاوردن هەقەیل ئادەمیزاد ، یەکێتی ئۆرووپا لە(ئەنقەرە) توایگ ئازادی زیاتر ئەرا کوردەیل باکوور فەراهەم بکەیگ ك شمارەیان نزیکەی (١٢) ملیۆن کەس بووگ، وە تایبەت لەحزب دەسڵاتدار لە تورکیا ك بایەسەگام خاسیگ بنەیگ لەی باوەتەوە. ئمجا (دادوگەشەوەپیداین) نەك هەر وەرانوەر وە کیشەیل ناوخوەیی وڵاتەگەی گوێرانکاری لە سیاسەت تورکیا کردگە، بەڵکوو لەناوچەگەو لەجەهانیش سیاسەتەیل دەرەکی ئەو وڵاتەتا رادەی فرەیگ ئاڵشت کردگە. لە شوون ساڵ (١٩٩١)ەوە، حکوومەتەیل یەك لە شوون یەك تورکیا وەچەویگ ترسەوەنوورستیانەحکوومەت هەرێم کوردستان و لە هەمان وەخت وەچەنەها شیوەهەوڵ دوشمنایەتیکردن و لەباربردن ئەو ئەزموونەدیان ك کوردەیل دروسی کردوین، وەلی حکوومەت ئیسەی تورکیا وەچەواشەی حکوومەتەیل وەرینەوە، هەوڵ هاوکاری و دروسکردن پەیوەندی خاسیگ دەیگ وەل هەرێم کوردستانا. دادوگەشەلەماوەی دەسڵاتی، وەگوورەی خوەی ئەرا چارەسەرکردن کیشەی کورد تاو دەیگ و ئەو گامەیلیشەك لەی مەیدانەوەناسەی مایەی گەشبینی یا تەفائولە، وەلی بەسانن داواکاریەیل رەوای مللەتیگ وەتیرۆرسمەوەدوبارە خەیگەمانەوەردەم ئەو گومانەك دادوگەشەوەپیداین توایگ کیشەی کورد تەنیا وەك وەسیلەیگ ئەرا وەدیهاوردن خواستەیل و جویر پیەڵیگ ئەرا رەسین وەئامانجەیلی باریگەکار. داد وگەشە، وەچارەسەرکردن کیشەی کورد و مامڵەکردنی وەل ئەو کیشەیا وەشیوەیگ مەنتقی، تاریخیگ جوانیگ ئەرا خوەی و دەوڵەت تورکیا دروس کەیگ و کووتایی وەقوناغەیل ناخوەشی و بی متمانەیی ناونی ەردوگلا تیەریگ. کورد و تورك بایەسەریرەویگ ئەرا وەیەکەوەژیان ئاشتیانەو خاسیگ بکەنەدی و لە هەمان وەختیش پارت دادوگەشەوەپیداین هەل خاسیگ ئەرای هەڵکەفتگەئەرا چەسپانن ئەو داواکاریە و تویەنیگ وەراسی بووگەدادو گەشەوەپیداین.

ئایندە ئەرا بەرهەمهاوەر و دەسکەفتەیل نەتەوەییە و ....

گوێرانکاری و خاسسازییش وە خوەمان کریەیگ!!

کامەران ئەحمەد

ئەوان لەدید هس شەخسیەوەتەماشای مەسەلەیل کەن، ئیمەیش خەم نەتەوەیگ دیریم، مەردمانیگ هان جایەڵ جوانەیل و نەوەی دویای راپەڕین دەن، وەلی ئیمەکویەیگ لەشەهید و دەریایگ لە خوین گرتیمەسەمل، کەسەیلیگ وازی وەل چارەنویس یا قەدەرا کەن، ئیمەیش گەردیمنەشوون چارەنویس و قەدەر نەتەوەیگا. بیگومان هویچ حزب و لایەن و کەس و تاقمیگ لەکوردستان نەمەندگەهس وەکەمتەرخەمی و کەم وکوڕیەیل حکوومەت و پەرلەمان و حزبەیل سیاسی کوردستان نەکردویگ، وەلی هیمان گشتی (وەتایبەت نەوەی دویای راپەڕین) لەدرندەیی رژیم بەعس و ئامانجەیل پیس وژەهراوی ناحەزەیل کورد نەرەسینەسەوە، لەوەر ئەوەفرەئاساییەئیسەمەردمانیگ بوون وە تەپل جووراوجوور سەما بکەن. وەلی وەگوورەی ئەرای چوین ئیمە، زوورم فرەی مەردم کوردستان لە ژەهر داگیرکاری و ئەنفال و کیمیاواران و تەعریب خواردنەو هویچ گومانیگ لەتی نیەوە کەمتر لەی ئازادیە و سەقامگیریەرازی نیەون.

ئمجا ئایا بووگ خەڵك کوردستان ئی گەشەکردن و ئاوەدانی و، بارووەزع ئیسەوە حوکم قەدەر بزانن؟ !! ئایا کام رووشنهویر هەس نەزانستویگ ك ئیسەهەر قسەو هەڵویستیگ سەرۆك هەرێم کوردستان ئەوەنەی شوورشیگ ئازادیخواز جاران کاریگەری دیریگ لەباوەت هەقەیل نەتەوەییمان؟ کام سەردەم حوکمرانی کورد لە تاریخ ئەوەنەی ئی ئەزموون دویای راپەڕین ساڵ (١١٩١)ە، وەگشت کەم وکوڕیەیلییشەوەدریژەکیشاگە؟ لەچ سەردەمیگ کورد تەیارەخانەی ناودەوڵەتی داشت؟ لەکام مەحەتەی تاریخ سەرۆك کۆمار وڵاتیگ کورد بویە و لە بان بنەمای سەنگ نەتەوەیی ئی جوورەپۆستیگ وەرگرتگە؟ لە کام وڵات کوردیگ شەش ساڵ سەرۆکایەتی دبلۆماسیەت وڵاتیگ کردگەك نەتەوەی کورد لەتی کەمینەبووگ؟ لەچ سەردەمیگ لە ژیر ئەو هەمگەهەرەشە و هەرەشەکاریەیل شۆڤینیستەیل تازەیش کۆمپانیایەیل گەورای جەهان کیشمەکیش کردنەئەرا ئمزاکردن ریککەفتننامەی دراوردن و، وەبەرهاوردن نەف (ئاڵتوین سیە) لە کوردستان؟ ئەو کام هیز و کام سەرکردەو چ سیاسەتمەدارگ بوی لەوڵاتیگ ك رووژئاوایەیل وە پی ئویشن (کۆمار مەرگ) سستم فیدراڵیەت و زوان کوردی کردەبەشیگ لەدەستوور و ئەمر واقع؟ گشت ئی پرسیارەیلەو دەیەها و سەدەها پرسیار تر لەی شیوەلەوەخت چگن وەرەو سەندووقەیل دەنگداین کەفیگەهویر دەنگدەر کورد، چوینکەهویچ وەختیگ مللەتگەمان دەسکەفتەیل گەورای نیەکەیگەقوربانی قەوڵەیل وەنەوشەیی و هەرچەنیگ دیموکراسیەت کوردستان وەگشت رەنگەیلیەوەجوانترە و بووگ و ریزدار نێچیرڤان بارزانی لەدویاشەو وادەی کابینەگەی پەیامیگ پیشکەش کرد و دڵنیامان کرد لەوە ك ئایندەهەر ئەرا بەرهەمهاوەر و مقەیەتیکەر دەسکەفتەیل نەتەوەییە و گوێرانکاری وخاسسازییش وەخوەمان کریەیگ.

کیشەی کورد لە ناوچەگە یا کیشەی حوکمدارەیل ناوچەگە وەل کورد

خالد ئەحمەد

چشتیگ نیەلە دونیا ك ناوی بنەیمە کیشەی کورد لەو ولاتەیلە ك خاك کوردستان لە ناونیان بەشەو کریاگە چوینکە...

١- کورد فەرە کویەنەترە لەو نەتەوەیلە ك لە ناوچەگە وەلیان ژیەیگ وقەد وەپی ناخوەش نەویەك مللەتەیلتر لە ناوچەگە هەن و بایەد وەلیان بژیەیگ وبەڵگەیل مێژووی فەرەیگ هەن لە بان کویەنەیی کورد لەی ناوچەجوور (ئاوای چەرموو لە نزیك شار چەمچەماڵ لە کوردستان باشوور و ئاسەوار کەشتیەگەی حەزرەت نووح سەڵام خودا لەلی بووگ لە لەکویەی جوودی هەڵکەفتگ لە باکوور کوردستان و چەندین بەڵگەنامەیتر لە ناوچەیلتر کوردستان.

٢- کورد لەشوینیگتر ئەڕا ئی ناوچە ناتگەیا داگیری نەکردگە؛ بەڵکم خوەی خاوەن ماڵەو وە بەش خوەی رازی بویەو نیازی وەلەوەڕگا و شوین وە پیت نەویە تا کووچ ئەڕای بکەیگ.

٣- رەسانن پەیام ئسلام پیرووز زەمینەی گونجیاگتریگ ئەرا عەرەبەیل فەراهەم کرد تا ئەرا ناوچەیل دەوروەر خوەیان یا ناوچەیل دویردەس کووچ بکەن.

هەمیش تورکەیل ك وە رەچەڵەك (قەرەقۆینلۆ وئاق قۆینلۆ)ن مێژوو یا تاریخەگەیان ئەرا گشت ئاشکراس ك چەن سەدەیگەلە کورەو هاتنەو چەنیگیش حوکم ئمپراتۆری عوسمانی کردن؛ دەسلاتدارەیل یەك لە شوین یەك ئیرانیش سەدان ساڵەنەتەوەی فارس لە نەتەوەیلتر وە تایبەت کورد خاستر زانن و سوود لەی کارە بردنە؛ هەروەی خاترە ئەرك یا واجب هەر رووشنهویر و سیاسەتمەداریگ کوردە ك ری نەیەن لەیە زیاتر دەسەواژەی کیشەی کورد لە ناوچەگە لە بانمان رەی بکەن؛ بیلا ئی دەسەواژەیا موستەڵەحە لە ریکخریاو نەتەوەیل یەکەوگرتگ و ناوەندەیل بڕیار وە دەس دونیا راسەو بکەیم وە دەسەواژەی (کیشەی دەسلاتدارەیل ناوچەگەوەل مللەت کورد) چوین کیشەگەلای ئیمە نیەکیشەگە لە جوور سیستەم و وەریەوبردن حوکمدارەیل خاك کوردستانە.

خاسترین بەڵگەیا موستەمسەك ئەرا کیشەی حوکمدارەیل ناوچەگە وەل کورد؛ تەقالایل گوزەیشتەیانە ئەرا ئاڵشت کردن ناو و زووان و تا برەسیگە کووچ وە پیکردن وکیمیاواران و رمانن ئاوایەیل و خراوکردن زەویەیل کشتوکاڵ و چەندین تاوان ترە؛ بەڵی وە کیمیاواران و جینۆساید کردن و وە راپەڕین وەهار ١٩٩١ هەس یا ئحساس وە ناو ئایم دووسی دونیا نەجویلیا ئەرا ئەو هەمگەژن و منال و پیر و پەك کەفتگە و هەمیش ئەو هەمگە پەلەوەر و ئاژەڵەك لە کوردستان زینگ وەچاڵ کریان؛ تا لە شوین دامرکانن راپەڕین وەهار ١٩٩١ وە چراغ سەوز ئەمریکا و هاوپەیمانەیل ئەرا هاوردنەوەی لە شکر عیراقی لە کوەیت تا راپەڕین مەردم شارەیل باشوور عیراق و کورد سەرکوت بکەیگ و ئەوەیش بویە بایس ئەوەگ زیاتر لە دو ملیۆن کورد کووچ دەسەجەمی ئەرا ولاتەیل تورکیا و ئیران و تەنانەت ولاتەیل ئەوروپا و ئەمریکا ك دویاخر ئەنجوومەن ئاسایش ناودەوڵەتی لە بان پیشنیار فەرەنساهیڵ یا خەت ٣٦ وە ناو وەرگری کردن لەلەناوچگن کورد لە قاڵب بریاریگ ناودەوڵەتی پەسەن کرد. بەڵی لە کووتایی مەنگە بویشیم ك قەد رووژیگ لەرووژەیل مللەت کورد کیشەو گرفت نەویە ئەرا ئەو مللەت و نەتەوەیل دەور و پشت خوەیە بەڵکم خاك پڕپیت و بەرەکەتی و سامانەیل ژیر زەویەگەی نەگ تەنیا بویەسە بەڵا ئەرا ئایمەیل بەڵکم ئەرا ژینگە و پەلەوەر و ئاژەڵەگانیش؛

بەس بیلا گشت وە یەکەوەداوا لەوانە بکەیم ك خوەیان کردنەسە فریشتەیل خەیر و شەر لە دونیا ك ئەگەر جورئەت نەیرن بویشن کیشەی عەرەب و تورك و فارس وەل کورد بیلا لان کەم بویشن کیشەی نەفت و غاز و سامانەسروشتیەگان بان و ژیر زەوی کوردستان ئەرا کورد.

ئەرك نەتەوایەتی

عەبدولقادر قەشووری

ئیمەی کورد دوشمن راسەقینەی فرەوەهێز و ستەمکار دیریم و دووس راسەقینەمان کەمەو هویچ ولاتیگ بیگانەوە ڕەسمی دگان وەحکوومەتەگەمانا نەناگەوەك قەوارەیگ سیاسی سەروەخوەی. زوورم عیراقیەیل وەناو موسلمان دەمیان ئەوەنیەگریگ بویشن (حکوومەت عیراق فیدراڵی یەکگرتگ)، ك هەرچەنی ئی ناوەوەئاشکرا لەناو دەستوور عیراق فیدراڵ یەکگرتگ جیگیر بویە. زوورم برایەیل عیراقی وەناو موسلمان لەعیراق ئامادەنین سەرشماری گشتی لەسەرانسەر عیراق بکریەیگ ، ك ٢٢ ساڵەئەنجام نەدریاگەو خواستیگەئەرا گشت عیراقییگ ، ك تەنیا لەوەر خاتر ئەو مەرامەك کورد لەکەرکووك و ناوچەیل داوریاگ تر هەرێم کوردستان زەرەد بکەن . وەڵ ئەوەیشا لەناو ماڵ خوەمانیش مەردمان خوەیفرووش و لایەن سەر وەدوشمنەیل کورد وەئاشکرا کریەنەدی، وەو مەعنا ك دارەگەمان کرمەگەی لەخوەیە. بیگومان هووشیاری نەتەوەیی کزەو گیان خودپەرسی وەزوورم شیوەیلەوەزاڵەلەبان هویر و هووش زوورممان، هەر لەوەر ئەوەیش ئەگەر دڵسووز و یەکگرتگ و بتەو نەویمن، ئەوەدەسلات دوشمنەیلمان لەبانمان زاڵ بووگ و دوبارەلەمەیدان سیاسی کەنەمانەدەیشت و هووکار سەربازی وەلانا تیەرنەکار و بایەسەوەنان و ئاویگ رازی بویمن. لەوەر ئەوەئیمەی هاوولاتیەیل کوردستان بایەسەوشیار بویمن و بویشیمنەسەرکردەو رابەرەیل ریزدارمان : ئیمەهویچ لەلیدان نیەتوایم و ئامادەیم زیاتر وەرگەی ناخوەشی و ژان وئازار و نەداری بگریم لەوەر خاتر سەرکەفتن یەکجاری نەتەوەگەمان وەمەرجیگ : وجوود لوجنەیگ مەرجەع یەکگرتگ کوردی وەمەرج گونجیاگ ئەرا دانایین سیاسەت ولات و مقەیەتیکردن ئاسایش نەتەوەیی و لەهەمان وەخت وەپیرووزیەوەریز لەلی بگیریەیگ و گشت تاکیگ کورد پابەند بوون وەبریارەیلی. ئەرکیگ دینی و نەتەوەیی و نیشتمانپەروەری گشتیەلەبان وەرپرسەیلمان وەرجەهاوولاتیەیلمان، ك خوەیان وەگەوەرا نەزانن و بەرژەوەندیەیل وەرتەنگ و تاکەکەسی نەکەنەئامانج و بەرژەوەندیەیل گشتی لە هویرەو نەوەن و عاقلانەتر و دویرتر تەماشا بکەن و مقەیەت بوون لەوەك دوشمن جاریگتر زەفەر لەلیمان نەوەن و ئەزموون چەن ساڵەمان وەتالان بچووگ .

ئمروو بایەسەکورد یەکتر قەبوول بکەن و دی نەفامی و خودپەرسی و دویاکەفتگی بخەنەئەولاوەو هەوڵ بەیگ براگەی خوەی سەربخەیگ . چوینکەعەیبەو شەرمەزاریەئیمەی کورد لەشوون ئەو ئەزموون و ئەو هەمگەپەند و عیبرەت و پیشکەفتنەسیاسەتەلەجەهان دەرس وەرنەگرتویم و هەر لەیوا دویاکەفتگ بویمن، دویای ئەوەیش ئایا بایەسەچ جوابیگ داشتویم ئەرا کورەیل و دویەتەیل ئیسەو ئایندەمان و تەنانەت دویاروژمانیش؟!.

پەروەردە و کوومەڵگا

تاڤگە عەلی

ئەگەر بگەردیمەشوین پەیوەندی ناونی پەروەردە و کوومەڵگا؛ رەسیمنەئەو راسیەك پەویەندیگ بتەو هالەناونیان ؛ خیزان بنەوای ئیوەت کردن تاك یا فەردەوسەرەتای ژیان هەر تاکیگ لەخیزانەوەسەرچاوەگریگ؛ ئەوەگ تاك وە خیزانەوەبەسیگ پەروەردەس؛ ئەوەیش زانیمن ك کوومەڵگا لەخیزانەیل و ئەندام و تاکەیل ناوخیزان پیکتیەی؛ هەر وەی خاترەپەروەردەنەخش سەرەکی لەپیشکەفتن وگەشەکردن کوومەڵگایگ تەندروست دیری؛ هەر تاکیگ لەکوومەڵگا وەچەن قوناغیگ عومری گوزەریگ؛ یەکم قوناغ دەوران مناڵیەو لە ناو خیزانەوەدەس وە پی کەیگ وهەر وەی خاترەخیزان ئەرکیگ قورس وگرنگ گریگە مل ك ئەویش پەروەردە و ئیوەت کردن مناڵ و بار هاوردنی ئەرا ئایندەی کوومەڵگاس؛ هەر وەی خاترەئەگەر پەروەردەیگ بی بەرنامەیان نارێك مناڵ بکریەی؛ وە بی گومان شوینەوار خراو هیلیگەبان قوناغەیل ئایندەو تاکیگ نارێك ئەرا ئەو کوومەڵگا بەرهەم تیەی. کوومەڵگای ئیمەك ها تەما پا بنەیگەقوناغیگ تازە؛ قوناغیگ ك بایەد تاکەیل وەشیوەیگ تەندروست وەل کوومەڵگا مامەڵەبکەن و دویا جاریش بوونەمایەی خەیر و هیزیگ ئەرا پیشبردن کوومەڵگاگەیان؛ بیگومان ئەرا وەدیهاتن ئەو ئامانجەبایەد میکانیزم گونجیاگ وە کار باریم ك لەنوای ئەو میکانیزمەمەسەلەی پەروەردەس ك کاریگەری ئیجابی فەرەیگ لەبان بارووەزع کومەلاّیەتی کوومەڵگا دانەیگ. بیجگەخیزان چەندین دەزگایتر هەن ك بوونەمایەی وەرەونوا بردن مناڵ و پەروەردەکردنی جوور باخچەی ساوایەیل وخوەندنگاگان ودامەزریاگەیلتر ك مناڵ بەشیگ لەوەختەگانی لە تیان وەسەربەیگ . ئەگەر ئیمەبتویەنیم وەشیوەی سیستماتیکانەلەهویر پەروەردەکردن مناڵ بویمن و پەروەردەکردن مناڵەیلمان ئەرامان گرنگی داشتووگ؛ بیگومان رەسیمنەئەو ئامانجەك خوەی لەکوومەڵگایگ بەختەوەر دوینیگەو و بیجگەئەوەیش پەیوەندیەراسەقینەگەی ناونی پەروەردەو کوومەڵگایش وەدی تیەی.

بەرزەو بوین لە شوون شکەست لە خوەندن

هۆشمەند رەفیق

لەشوون وەدونیاهاتن ، ئادەمیزاد لەتیەڵی و شرینی و نائومیدی ژیانی لەبان ئی گووشەی زەویەوەگوورەی رووژگار ئەزموون وەرگریگ، ئمجا لەو ژیان پڕ لە بەرزی و نزمیە، ئادەمیزاد تویش شکەست و سەرکەفتن و دەردەسەری تیەیگ و تەماشا کەید لەوەختەیلیگ سەرکەفیگ و جارجاریش هەس شکەست خوەیگ ، وەلی ئەوەك ئیمەلەیرا توایم باسی بکەیم تەنیا لایەنیگ زندەگی نیە، بەڵکوو گشت لایەنەیل ژیانە. کەسەیلیگ هەن لە گشت ئەزموونەیل ژیان شکەست خواردنە، ئمجا لەنەفامی خوەیان بووگ یا لەبەدبەختی و بیچارەیی خوەیانەوەبووگ، ئەیانەوەپیان ئویشن سەرنەکەفتگەیل هەمیشەیی، ك هویچ وەختیگ خوەشحاڵ و بەختەوەر نین لەژیان، وەل ئەوەیشا هەوڵیش نیەن تا جاریگتر هەڵسنەوە، بیگومان ئەوانەیش نموونەیان فرەس وەك خوەندکارەیلیگ ك لە تاقیکردنەوەی خوەندن یا ئمتحان دەرنیەچن و خوەندن هیلنەجی و تا دویا عومریان وە نەخوەنەواری سەرەو نەن. یا کەسەیلیگ تر هەس لە سەرەتای جایەڵیەوەلەناوڕاس ریگەی سەرکەفتن ژیان خوەی دەنەکنار وەبی ئەوەك کەسیگ بووگ ریگەئەڕای خوەش بکەیگ و پشتگیری لەلی بکەیگ، یەیش لەوەختیگ ناڕەحەتی فرەیگیش لەوەردەمی دروس کریەیگ، وەلی هەر وەردەوامەو هویچ وەختیگ شکەست وەخوەی نیەیگ، وەلی تەماشا کەید لەناکاو گشت ریگەو دەروازەیگ لەلیان بەسن و نیەیلن کەمیگ لەرووشنایی ژیان بوینیگەچەو، ئمجا لە مەیدان خوەندن بووگ یا مەیدان ئابووری و مەندنەوەی لەفەقیری و نەداری و یا لەمەیدان دەسڵات و سیاسەت لەپلەی سیاسی یا لە مەیدان کوومەلاّیەتیەوەبووگ، دی لەکووتایی وە تەنیا مینەوەو ئەوانەن ك وە ڕاسی شکەست خواردن و زەرەدمەن، ئەوانەفاشلترین کەسن لەژیان، ك هەرچەنی خوەیان ئارەزوو لەوەنەیرن، وەلی قەدەر لەیوا وەپیان کەیگ و هیزیگ ناحەز لەپشتەوەدەس لەلیان وەشنیگ و کوڵەواریان کەیگ. وەلی کەسەیلیگ تر هەس تەماشاکەید زوی سەرکەفن و هەوڵ و تەقلای فرەیگ دەن و گەوراترین سەرکەفتن تیەرنەدەس و دویاجاریش بوونەسەرکردەیگ وەرپرسیار و دادڕەسیگ کوومەڵگا. قوتابی لەیوا هەس ساڵیگ دەرنیەچووگ لەئمتحان و لە هەمان وەخت هەوڵ دەیگ ئەرا ساڵیگ تر سەربکەفیگ و هەرجووریگ بووگ خوەندن خوەی تەواو کەیگ. ئمجا ئادەمیزاد بایەسەهویچ وەختیگ نائومید نەوگ، لە شوون گشت کەفتنیگ ئومیدیگ وەژیان داشتووگ، هەوڵ بیەیگ و کار بکەیگ و ئەقڵ باریگەکار و شکەست خوەی قەبووڵ بکەیگ و هەوڵ بەیگ دوبارەخوەی بەرزەو بکەیگ، چوینکەهەوڵداین و هویرەوکردن بەشیگەلەسەرکەفتن.

ئەرا چە وە یەکم نووڕستن ئەرا کەسێگ ئاسوودە بوید؟

گوڵ سوو

نەخشەی خوەشەویسی لەهویر کەسیگ تاریف کریاگە و باس لەقەیریگ سفەت کەیگ و توایگ ئادەمیزاد بووەسیگەکەسیگ ترەوەیا پەیوەندی بکەیگ.

دەروینناسەیل باس لەهووکارەیل کەن و شیەوکردنیگ ئەنجام دانەو لەتی ئویشن: ئەو کەسەیلەك یەکمجار کەسیگ دوینن یا وە چەواشەوەئاسوودەبوون، ئەوەیش وەئەڵاجەوی زانن. ئمجا ئایا لەژیاند ئەگەر هات و چەود کەفتەکەسیگ ئاسوودەییگ ناسروشتی رەسیگە پید ؟ بەعزەکەسەیلیگیش هەس وەختیگ ئەرا یەکمجار کەسیگ دوینن هس وەبیزاری و نارەحەتی کەن، ئمجا ئەرا ئەو هسەزانایەیل و شارەزایەیل ئویشن گوایا لەمەغز ئادەمیزاد نەخشەی خوەشەویسی هەس. ئەو نەخشەیارمەتی ئادەمیزاد دەیگ ئەرا ئەوەك کەس وەرانوەر پەسەن بکەیگ و نازوەپیداین باوگ، ك ئەیانەلەژیان لە وەگریەداین پەیوەندی یا وە چەواشەوە.

زانایەیل ئی مەیدانەقانجاز نەخشەی خوەشەویسی لەمەغز ئادەمیزاد وەئەوە تاریف کەن، ك پیکهاتگەلەقەیریگ سفەت ك ئادەمیزاد وەوجوودی لەکەس وەرانوەر وە نموونەدوینیگەی ك خوازیار گریەداین پەیوەندیەوەلیا. ئمجا وەختیگ ئەو سفەتەیل خاس وەرانوەردەلەناو هویرد قەبوول و پەسەن بکەید، دی ئەو وەختەهس وەمەیلکیشان و نزیکەوبوینی کەید و لە هەمان وەختیش وەچەواشەوەئەگەر هات و کەسِ وەرانوەرد سفەتەیلی خاس نەوی یا وە دڵد نەوی ئەوەبیگومان وە دیدەنی بیزار و نارەحەت بوید.

گشتْ سەفەتەیل لەگشت قوناغیگ لەناو هویر ئادەمیزاد چەسپیەن و کۆپی یا نەسخ بوون، ئەرا نموونەیش: خەنستن دایگ و نازوەپیداین باوگ، ك ئەیانەلەژیان لە نەخشەی مەعز و هویر میننەوە.

وەختیگ کەسیگ دوینید و فرەترین مەرجەیلدان هاوشیوەن، دی مەعز لەو وەختەیەك ماددەی کیمیاوی دەرخەیگ ك هس وەشادی و ئاسوودەیی کەیگ.

بیجگە ئەوەیش، لەش هۆرمۆنات تر دەرخەیگ وەك (ئەردینالین و ئەلنورادینالین) ك بووگە سەبەب قرمزەو بوین دەم وچەو، ئەرە فکرِدن، هەناسە کوتربوین ، فرەبوین کووتان دڵ.

کاریگەری دەرداین ئەو ماددەی کیمیاویەبووگەسەبەب کەمی نسبەی خوین و ئادەمیزادیش تویش بیزاری و شەکەتی کەیگ . ئمجا وەل ئەوەیشا ئسپات ئەوەیش کەیگ ك ئەو کەسەیلەخوەش یەکیگ توان و دویرن لەلی خەمین بوون، بیگومان یەیش راسیەو زانایەیل و شارەزایەیل ئی مەیدانەوەئاشکرا دگان وەپیا نەن.

ت چەتواید لە من؟

جەماڵ ئەرکەوازی

ئادەمیزاد وەختی تیەیگەئی دونیا و هیمان سەر لەوەدەرنیەکەیگ هەوەجەیل ئی دونیا چەس جیاوازەلەوەك بپەریگەوەئەرا قوناغیگ تر لەعومری و تەنیا هویر لەوەکەیگ جاریگ وەرپرس نیەلەهەوڵ و تەقلای و خود گونجانن وەل بارووەزعیگ ترا وەگوورەی رەفتار وداب ونەریت ئەو کوومەڵگا یا ئەو مەردمانەك وەلیانا ژیەیگ ، وەلی وەختیگ پەریگەوەئەرا قوناغیگ تر و عومریگ تر لە ژیانی دی بایەسەتەماشای دەوروەری بکەیگ و ئەگەر کەم وکورِی داشت لەرەفتار یا لە هەڵسووکەفتی یا ئەڵس و بنیشی لە ناو مەردم ئەو وەختەبایەسەباڵ لەلی هەڵماڵیگ و جوانترین و پەسەنترین شیوەی رەفتاری هەڵوژنیگ و نەوگەنیشانەی تیر و تانەی ئەی و ئەو.ئیمەگشتمان بەنەی خودایم و کەس لەکەس زیاتر نیە، وەلی بایەس ئەوەیش لەهویرمان نەچووگ خاستر ئەوەسەمەردم وەخاس ناومان بووەن و نەکەفیمنەوەر گلەیی ئەوانەك رەفتار ناشرین و ناجوور لەلیمان دوینن، بیگومان ئەویش مینیگەی لای ئەخلاق خوەمان. چوینکەئیمەئمروو لەجەهانیگ ژیەیم پرِەلەکیشەو گرفت و کار چڵ وچەفت، لە سەردەمیگ ژیەیم خەتەری لەئەمان فرەترەو خوەشی لەتەنگی کەمترە. ئادەمیزاد بایەسەتا تویەنیگ خوەی دویرەو بخەیگ لەکارەیل ناشایستەو نارِەسەن، هەر کەسیگیش بتوایگ کەسایەتی خاس و پەسەنیگ ئەرا خوەی دروس بکەیگ بایەسەسەرەتا لە رِەفتاریەوەدەس وەپی بکەیگ و نەیلیگ هەڵسوکەفتی لەکەدار بووگ و بایەسەپرِ وەدڵ متمانەوەخوەی داشتووگ لەهەر کرداریگی، مەردم وەچەو سووکەوەنەنوورنەپیەوە، سەنگینی خوەی نیشان بیەیگ، نەکەفیگەشوون شەرِەنگیزی و درووداین و کار ناوەجی، چوینکەئاورِوی ئادەمیزاد جویر قەترەیگەئەگەر تکیا دی تکیەیگ. مەبەس باسەگەم لەیرا ئەوەسەئامووژگاری یا نەسیحەت خەیر ، دیاردەیگ ئنسانی و کوومەڵایەتی و گشتیە، نەبایەد کەس لەی جوورەئامووژگاریەنارەحەت ودڵگران بووگ، ئەوە ك نەسیحەتیگ جوان و پەسەن وەپید بەخشیگ یا ریگەی خەیریگ نیشاند دەیگ، بیگومان ئەو کەسەدڵسووز وخەیرخوازەئەراد و توایگ هەمیشەسەرد بەرز بووگ و کەس وەچەو سووکەوەتەماشاد نەکەیگ . ئادەمیزاد وەرج لەوە ك قسەیگ بکەیگ بایەسەبزانیگ چە ئویشویگ و خاس ئەو قسەلەیەکەو بەیگ و نەکەیگەی عادەت و گشت جاریگ زوانی وڵ بکەیگ و رەخنەی کەسەیل دەوروەر روی لەلی بکەیگ، ئادەمیزاد بایەس قسەگەوهەر بووگ و چەرەن پەرەن نایگە دەمیا لەگشت شوونیگ، بیگومان فرەن ئەوانە ك ئی سفەتەیلەدیرن و لەلیانیش هەس وەختیگ ئامووژگاری یا نەسیحەتی کەید هویریەزوانیەو بووگ جویر ئەوەسەبزمار ئەرای بەید لەناڵ و ئویشیگەپید : ت چەتواید لەمن ؟ ئی جوورەکەسەیلیگ ئەگەر رووشنهویر بوون و لەهەڵسووکەفت و رەفتار بزانن نەبایەد لەکردەوەی پەسەن حاشا بکەن.

خوەشەویستی فاکتەریگ ئەرا بەختەوەری

ئارەزوو عەزیز

خوەشەویستی یەکیگە لەو هەست یا ئحساسەیل رەیینەك وەل ئایم لە داڵگ بووگ و وە گوورەی پەروەردەو جوور تاکەگان ناو کوومەڵگا گەوراوە بووگ و یەکیگە لە خەڵاتە گەوراگان خودای گەورا ك وە پیمان بەخشیەسەی و هەر ئایمیگ تویەنیگ لەو خەڵات رەیینە بیبەش نەوگ و تام و لەزەت لە لی بووەیگ. خوەشترین وەخت ئەو وەختەسەك هەس بکەیم دوس کەسیگ دیریم یا کەسیگ دووسمان دیریگ وەبی هویچ تەمایگ؛ وەیەکەونان خیزانیگ بەختەوەر پەیوەندی نزیکیگ وەل خوەشەویستی پاك و بیگەرد لە ناونی دویەت وکوریگ دیری؛ وەلی بەعزی لە خیزانەیل هەس و بەختەوەری نیەکەن وە خاتر ئەوەگ هەر لە سەرەتاوە جووریگ تیگەیشتن یا تەفاهوم لە ناونی پیاو وژنەگەنیە. ئافرەتە گەتوای ئازاد بووگ لە گشت کاروبارەگانی وەلی پیاو ریگرەو لە ئاکام ناخوەشی و ئاژاوە کەفیگە ناونیان وشیرازەی خیزان کەفیگەوەر هەرەشە و مەترسی. هەر وەی خاترە بایەد زوان لە یەك حالی بوین و لە یەك فامستن و یەکتری وەخشین بووگ تا بەختەوەرییش بایگەدی؛ مەرج یا شەرت نیە ئەو هاوسەرگیریەوە خوەشەویستی یا وەریکەفت یا سدفە بووگ؛ مەرج لە یەك حالی بوینەو وەخشین دایم زوان سەرکەفتنە؛ ماڵیگ ئارام و بی کیشە و گرفت بەختەوەری ئەرا منالەگانیش وە دیاری تیەری و جیا لەوەیش بووگە نموونەیگ خاس لە ژیان ئایندەی منالەیل ئەرا دریژەداین وەو رییە.

گوزەیشتە و ئیسە و ئایندە

زاهیر زانا

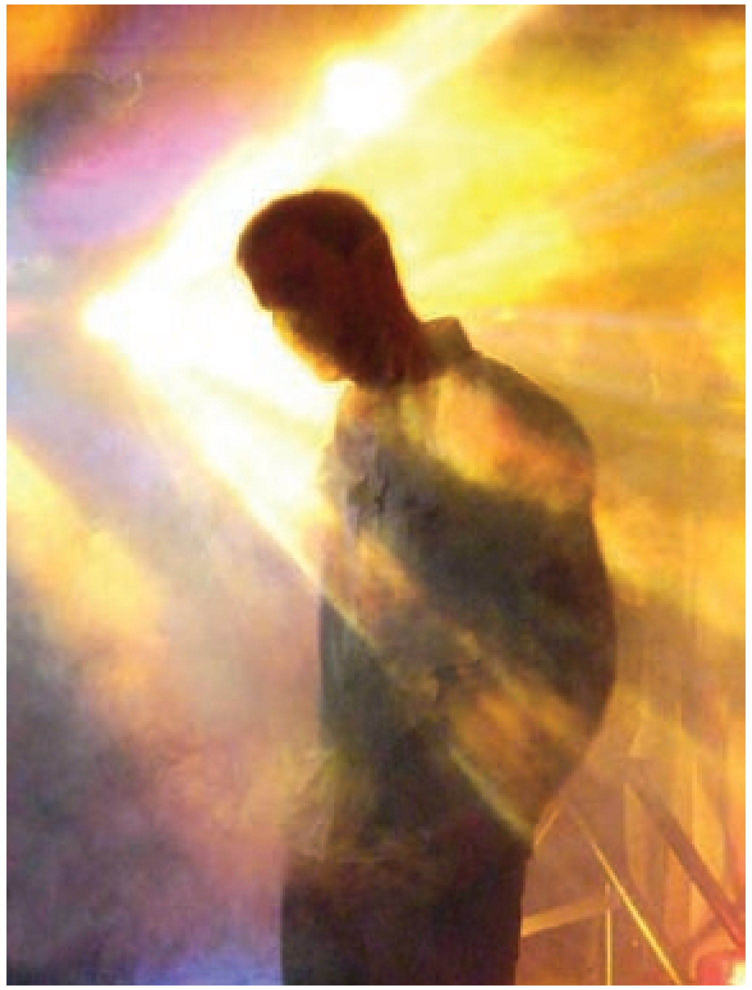

وەختیگ باس گوزەیشتە و ئیسەو ئایندەکەیمن؛ مەسەلەیگ سەرەکی هەس ك نەخش کارا وگرنگ لەتی دیری وباگراوندیگ تەواو ژیانمانەك ئەویش زەمان یا وەختە؛ گوزەیشتەگشت ئەو رویداگەیل وساڵەیلەسەك چینەسەر و دی نیەتویەنیم نەخش وەرچەویگ لەتیان بازی بکەیم؛ ئیسەیش وەخت کار و فەرمان و جویلەس و بایەد لاپەرەیل ژیان لەتی بنەخشنیم و گام لەتی ئەڵگریم وکار رێك وپێك لەتی بنیاد بنەیم و کوچگ لەتی بنەیمە بان کوچگ تا قەڵای ژیانیگ ئارام و ئاسوودەو ریك و پیك بنیاد بنەیم ؛ ئایندەیش ئەڵگر گشت ئەو نەخشە و پلانەیلەسەك ئەرا ئایندەی ژیانمان کیشیمەیان و بەشیگ لەئامانجەیل و ئومیدەیل و خەوەیلمان لەخوەی گردگە. بایەد بزانیم بەش فەرەی هووکارەیل یا سەبەبەیل سەرکەفتن ئایمەیل سەرکەفتگ خاس مامەڵەکردن وەل ئەو سێ وەختەسەو بەشیگ لەشکست شکست خواردگەیل پاپەی نەوین وەوەختە. ئایەم نیەتویەنی وە بی گوزەیشتەبژیەی؛ چوین بەشیگ لەئیسەی ژیانی گوزەیشتەدروسی کردگەو هەر زانست و نەتەوە و ئایمیگیش گوزەیشتەی تایبەت وە خوەی دیری و بویەسەبەشیگ لەئەزموون و شانازی و ژیانی؛ وەلی یەوەمەعنای ئەوەنیەك ئیمەهەر لەگوزەیشتەبژیەیم؛ چوین ئەگەر لەگوزەیشتەبژیەیم و لەئیسەدویرەو بکەفیم وەرەو خەم و خەیاڵ و پەژارەچیمن و لەیوا وە پیمان تیەی تەنیا ئاخ ئەرا رووژەسەختەگانی و خوەزگەیش ئەرا رووژەشادەگانی ئەڵکیشیم و لەواقع دویرمانەو خەیگ و لە ئیسەیش کەیگەمانەو کارکردنمان کزەو بووگ؛ وە پیچەوانەوەوە کار رێك وپێك و سەرکەفتگانەی ئیسەمان تویەنیم گوزەیشتەیشمان رێك بخەیم و هەس وە ئارامی زیاتر ودەروینیگ دروستتر بکەیم .

هەمیشەئەرا ئیسەبژیەو ئاز و تواناگاند گردەو بکەو وەو پەر چالاکی وحەزەوەئەرا ئامانج و ئومیدەگاند تەقالا بکەتا گرفتەیل سەر رێێد لاواز و بی توانا بوون و واقعیتر و نزیکتر بوید لەو بارووەزعەك لەتی ژیەید .

ئەرا هەرکاریك ئیسەدەس وە پی بکەوئایندەهەگوەی پر ئومید و ئارەزوو ئامانجد بووگ و نەخشە و پلان ئەرای بکیش تا لە ئایندەسەر لە لید نەشیویەی و بی بەرنامەنەوید و خوەد ژیان ئایندەد دیاری بکەی و وەرەو ئەو ئامانجەیلەك خوەد توایدەیان گام ئەڵگری ورێ بگریدە وەر وەرەو ژیانیگ خاستر.. بەختەوەرییگ زیاتر.. ئایندەیگ روشنتر.. ئایندەیگ گەشتر.. ومیژوویگ درەخشانتر.

لە هەڵوێستەیل تاریخی بارزانی نەمر لە بان کیشەی کەرکووک

وریا جاف

کەس نیەتویەنیگ ئنکار ئەوە بکەیگ ك کیشەی کورد یەکیگ بویە لە کیشەیل سەرەکی عیراق ك هەمیشە وەبی چارەسەر یەکجاری مەندیاگەوە و مللەتەگەمانیش هەمیشە وەرگری یا دیفاع لە وجوود خوەی کردگەو هەر لە خەبات و خەباتکاری بویە و قوربانی فرەیگ داگە و دریژە داسە خەبات.

بەرپا بوین شوورش ئەیلوول ١٩٦١ وە سەرۆکایەتی باوگ روح نەتەوەی کورد مستەفا بارزانی ئەرا خاتر هاوردنەوەی هەقەیل مللەت کورد بوی . شوورش ئەیلوول لە گشت دانیشتن و گفتوگووەیلی وەل کاروەدەسەیل بەغدایا دەسوەردار کەرکووك نەویەك بەشیگە لە کوردستان و جیاوە نیەوگ و بارزانی نەمر رووژیگ لە رووژان واز لە بان کوردستانی بوین کەرکووك ناوردگە و هەمیشە ئسپات ئەوە کردگە ك کەرکووك کوردستانە.

لە شوون ئەوەك بەعس گشت ریگەیگ هاوردەکار ئەرا لە ناوبردن شوورش کوردستان وە تایبەت لە ساڵ ١٩٦٩ ، وەلی هویچ وە پی نەکریا و ناچار بوی مل بچەمنیگ و سەدام حسێن رەسانە سێدارە و پەنا ئەرا بارزانی نەمر برد ئەرا دانیشتن و گفتوگوو، مەعنای ئەوەسە خەبات پارت دیموکرات کوردستان و ئازایەتی پیشمەرگەیل کوردستان وە سەرۆکایەتی بارزانی نەمر فەرزی کردەبان بەعس رمیاگ داوای دانیشتن لە بارزانی نەمر بکەیگ و تاریخیش شایەتیدەر ئەو رووژگارەسە.

یەکیگ لە مەسەلەیل دانیشتن، ریککەفتننامەی ئادار ١٩٧٠ دەسنیشانکردن ناوچەی ئۆتۆنۆمی یا حوکم زاتی کوردستان بوی. شاند یا وەفد پارت دیموکرات کوردستان لە وەخت دانیشتنەگە لە باوەت ئەنجامداین سەرشمارییگ گشتی لە عیراق ، سەرشماریەگەی ١٩٦٥ قەبوول نەکرد، چوینکە لە سەردەم عەبدولسەلام عارف ئەنجام دریاویگ و شیوەیگ لەرەگەزپەرسی دژ وە نەتەوەی کورد لەتی بوی، هەر لەوەر ئەوەیش شاند پارتی، سەرشماری ١٩٥٧ پیشنیار کرد و بەعس رمیاگیش رازی بوی.

ئەوە ك ئاشکراس لە سەرشماری ١٩٥٧ لە کەرکووك کورد زوورمینە بوینە وەل ئەو هەمگە پاشیلکاری یا ناهەقیە ك دژ وە کورد کریا، ئمجا پارتی و بەعس رمیاگ لە بان ئەوە ریککەفتن ك لە شوون ئاشکراکردن ریککەفتننامەگامەیل جددی بنریەیگ ئەرا ئی مەبەسە و لەو ماوە پارت دیموکرات کوردستان لە بان لاپەڕەیل رووژنامەی (التاخی) هویر و راو ئامادەیی خوەی نیشاندا ئەرا سەرخستن ئەنجامداین سەرشماریەگە، وەلی لەوەرانوەر ئەوە بەعس کەفتە پیادەکردن سیاسەت تەعریب بەدناو لە کەرکووك و دەسکردە جیوازکردن وەزیفەدارەیل کورد لە کەرکووك و دروسکردن باروووەزعیگ تا سەرشماریەگە هویچ ئەنجام خاسیگ لەلی نەکەفیگەوە، هەر لەوەر ئەوەیش دویاخریا و لەو ماوە سەرۆك لوجنەی ئاشتی ئەو وەختە (مورتەزا سەعید حەدیسی) رەحمەتی دیداریگ وەل بارزانی نەمرا ئەنجامدا و لە وەختیگ باس لە ئەنجامداین سەرشماریەگە کردگە، بارزانی نەمر وتگەسەپی: ئەگەر ئەنجام سەرشماریەگە ئەوە نیشان بەیگ ك ئەو ناوچەیلە کوردستانن و لەو جوورە دەرنە چووگ وە گوورەی سەرشماریەگە، ئەوە بارزانی ئامادە نیەدگان وە ئەنجام هەڵوژاردنەیلا بنەیگ، یەیش لەیوا کرد بەعس رمیاگ هاوار لەلی هەڵسیەیگ.

ئمجا رووژنامەی (سەورە)ی بەعس لە یەکیگ لە شمارەیلی لە١٩٧٢ هاوار لەلی هەڵسیا و پەخش ئەوە کرد ك بارزانی نەمر وتگەسە مورتەزا حەدیسی (کەرکووك بەشیگە لە کوردستان و ئەگەر سەرشماریەگە لەیوا نیشان بەیگ ك زوورم مەردم کەرکووك کورد نین ئەوە من دگان وەپیا نیەنەم، من لەوەردەم کورد نیەتویەنم ئەوە بگرمە مل و لە کەرکووك واز بارم، شایەت لە شوون من ئەوە بکریەیگ).

دی بەعس ئەوە ئەرای ئاشکرا بوی ك بارزانی نەمر واز لە کەرکووك نیاریگ و مکورە لە بانی ئەگەر وە جەنگیش بویە، ئەوە بوی لە ساڵ ١٩٧٤جەنگ لە بان کەرکووك دەسکردەپی، یەیش یەکیگ بوی لە هەڵوێستەیل تاریخی بارزانی نەمر لە بان مەسەلەی کەرکووك و بیجگە ئەوەیش خاوەن دەیەها هەڵوێست ئازایانەس.

میدیای کوردی له ناونی هووکار و دەرنجام و چارەسەر

جووتیار کازم

ئەو رەفتار خراوەك ماوەیگەروخسار ناشرینیگ داسەمیدیای کوردی، ئەویش وە سەبەب غەلەت فامستن ئازادی رووژنامەگەریە، وەلی وەئەنقەزەوە، وە تایبەت لەلایەن قەیریگ میدیای نویسریاگەوەك ناو خوەیانانەسەمیدیای ئازاد و هویچ رەفتاریگ ئەخلاقیانەی رووژنامەگەری نەیرن وە سەبەب نەزانین ئەرك و پەیام رەسانن یا ئعلامەوەك پیرووزی ئی کارەلە هویرەو بردنە، بیگومان یەیش فاکتەر یا هووکاریگەئەرا دروسبوین و، وەردەوامبوین ئەو لایەنەیلەلەبان بوختکردن و قسەی ناوەجی وەکەسایەتی و دامەزریاگەیل هەریم و پەخشەوکردن هەوال بی بنەماو بی بەلگە.

دویای ئەوە ك بوخت وەپیکریاگەیل لەلیان خوەش بوون و ئەو قانوون رووژنامەگەریەك وجوود دیریگ هویچ هساویگ وەلیانا نیەکەیگ، دی ئەوانیش وەبی گووشداین وەردەوامن لەبان کار هەمیشەیی خوەیان و باجەگەیشی میدیای کوردی و ئەوانە ك بوخت وەپیانا کریاگەدەنەی. ئمجا هەرچەنی بوختکردن و پەخشکردن دروو هویچ لەراسیەیل ئالشت نیکەیگ و خەلك کوردستان هووشیارە و ئنتما ئەرا ولاتەگەیان دیرن و زانن قوناغەگەچەیگە و چەیش دەسکەفتە و چ چشتیگ مەندگەباریەیگەدەس و کی دەور دیریگ لەوەدەسهاوردن دەسکەفتەیل و دوشمنەیل هەمیشەلەگوزەیشت جەنگ فرەی تایبەتی و دەروینی وەل ئیمەیا کردنە، وەلی بی قانجاز و بی ئەنجام بویە، ك وەداخەوەئمروو کارکردن ئەو رووژنامەو گوڤارەیل وە ناو ئازادەدوینیم وە هەر شیوەیگ بووگ دەور ئەو جەنگ دەروینیەدوینن و توان وەپەخشەوکردن هەوال مەبەسدار و بی بەلگە و بی بنەماوەمەیل رای گشتی لە روی راسیەیل بشیونن و کاریگەری دەروینی لەبان مەردم دروس بکەن ئەرا ئەوە ك کار بکەیگەبان ئنتمابوین هاوولاتیەیل ئەرا نیشتمانەگەیان وەمەبەس دروسکردن ماوەی فرەیگ لە ناونی مەردم و سەرکردایەتی سیاسی کورد، تا وە یەیش کار بکەیگەبان ئنتما و نسبەی دەنگدەرەیل لەهەلوژاردنەیل ئایندەی عیراق . وەنە ئەگەر لەیوا نیەئەی دی ئەرا رووژیگ لەرووژان نەکەفتەوەرچەومان خود ئەو رووژنامەو گوڤارەیلەباس لەلایەن خاس سەرکردایەتی سیاسی کورد و ئەو دەسکەفتەیلەك وەدەس هاتنە و ئەو دەور سەرۆکە و دامەزریاگ هەریمەنیەکریەیگ لە وەر خاتر وەرەو نوابردن خوەشگوزرانی خەلك هەریم و لە هەمان وەخت باروەزع ئەمنی و ئەو ئەمانەك ئیسەهەس و ئەوانیش لە سایەی نەفوەرگرن و لە بان لاپەرەیل گوڤارەیلیان باس نیەکریەیگ ؟ بیگومان کار رووژنامەگەری تەنیا رەخنەگرتن نیە، وە تایبەت ئەگەر ئەو رەخنەیلیشەبی بنەما و کاولکەر بوون. پەیام رەسانن یا ئعلام ئەوەسەلایەن خاس و خراو دیارە و رویداگەیل نیشان بەیگ و لەپەخشەوکردن هەوالەیل و لە راسی و دروسی هەوالەیل بپرسیگ و بەلگە و بنەما داشتووگ.

گەناتەکاری و راگەیاندن

عەدنان شیرخان

لەولاتەیل ئاسیایی و ئۆروپی فرەیگ گەناتەکاری وەگشت شیوەیلی پەخشەو بویەو شمارەی فرەیگ لەگەورا کاروەدەسەیل لەدەزگایل راگەیاندن تویرەبوون و وەسەبەب گەوراوە کردن خەوەرەیل لە باوەت گەناتەکاری زانستیان و ئەی باوەرەدیرن ك گەناتەکاری لەولاتیان فرەکەمتر لەو چشتەسەك دەزگایل راگەیاندن بلاوی کەن.

لەلایگترەو زیاتر هاوولاتیەیل ئەی باوەرەدیرن ك راگەیاندن ها لەسەرەتای ئەو لایەنەیلەك لەئاشکراکردن گەناتەکاری لەولات بی دەنگەو ئەی دیاردەی خراوەشاریگەو وەباوەتەیل فرەیگ ها لەپشت ئەی شاردنەوەیلە ك یەکیگ لە لیان ترس لەنویسانن راسیەیل لە باوەت گەناتەکاریەیا بردن دارایەیلیگ لەلایەنەیل گەناتەکار لەوەراوەر بی دەنگیان یا رخی چوود لایەن گەناتەکار ئاشکرا بکەیگ تا زەرەدیگ وەپی نەرەسیگ . وەلی ئەرا لەناوبردن گەناتەکاری وە گشت شیوەیلی و لایەنەیل سیاسی و دارایی و ئیداری بایەد رووشنهویری وە پەن کردن گەناتەکار و گەناتەکارەیل پەخشەو بکریەیگ و وەنەترسی لەوەراوەریان بووسیم . کیشەی گەناتەکاری لەزیاتر لایەنەیلیەو وەهەلویست یا مەوقف کوومەلایەتی و ئەخلاقی لەوەراوەری پەیوەندی دیریگ ئەرای نموونەلە ولاتیگ جوور بەریتانیا ك کوومەلگەی ئەو ولاتەلە دەزگایل راگەیاندنیگ لەوەراوەر گەناتەکاری وسن ریز و ئحترام گریگ ، گەناتەکارەیل وەرجلەئەوەگ کاریگ بکەن هەزار جار هویرەوکەن . لە بەریتانیا وەرجلەماوەیگ رووژنامەی دەیلی تیلیگراف خەرجەیل ئەندامەیل پەرلەمان ئاشکرا کرد و وت ئەوانەداوا کردنەك لەخەزانەی پەرلەمان پویل بدریەیگەپیان ئەرا ئاوەدان کردن مالەیل گەورایان و ڤیلایەیلیان و هەمیش لەی لیستەوەداخوازیەیل ترەکیش ئشارەت کریاس و رووژنامەگەئعلان کرد ك ئەی لیستەشەك یا گومانیگ لەباوەت نەخش نویسینگەی چاودیری لە خەرجەیل پەرلەمان خەیگە روی . زانیاریەیل راسیگ ك لەلایەن رووژنامەگەبلاو کریا بویەبایس ك مایکل مارتن سەرۆك پەرلەمان بەریتانیا لەبەیانانامەیگ عوزرخوازی بکەیگ و لەباوەت رسوایی خەرجەیل ئەندامەیل پەرلەمان ئعلان داخ و پەژارەبکەیگ و وت پەرلەمانتارەیل مللەت بەریتانیا نائومید کردن و وەختیگ لەلی داوا کریا ك دەس لەکار بکیشیگ هویچ نەوت و دەس لەکار کیشا و ناوبریاگ یەکمین سەرۆك پەرلەمانیگەك لەدریژەی ٣ سەدەناچارەو بوی دەس لەکار بکیشیگ . بەلی زەخت یا فشار راگەیاندن لە بان پەرلەمان بەریتانیا بویەبایس شیویان پەرلەمان. چە بوود ئەگەر راگەیاندن لەزیاتر ولاتەیل جەهان جوور بەریتانیا توانایی دەسلاتداشتن یا نفووز و ریز لەلی بگرتان.

کوردیەت بەدرە لە کتاوەیل تاریخ را و قسیەیل ئەو یەگەرەیلە ئەخادە دروو

گول سوو

وەرژەیەك دەس بکەیمن وە باوەت کوردیەت بەدرەووەراسی یا حەقیقەت ئی شار رەسەنەقسیەلە بان برێ لەونویسەرەیلە ئەکەیمن کیەگەر وعینادیوین لەووەراوەر راسی یا حەقیقەتەیل تاریخوە تاییەت ئەو کەسەیلەئی راسیەیلەوەمل برێ کارەیل تاریخی ئەشارتنەو و لەبانی بینای بنەڕەت یا ئەساس نەزەریاتیان کردن ك تیکلاێ مەردم بەدرەئەکرد و ئەوەت فیشتریان عەرەبن. ئی نەزەریەوە سورعەت کەفتەدەم دوژمنەیل کورد . وئیمروو ئەخوازیم دروو ئی قسیەیلیانەوە زعف دیاری کردنی نیشان بدەیمن، وئەتویەنیم بویژیم ئی شار لە هویرەوبریاگەئەرای هەزاران ساڵ وە سەر بەرزی مەن .

بادرای یا بارای یا بدرەهەوەو جوورەئەلئان ناسریاگەشاریگەها لەناوڕاس وڵاتەگەمان عیراق ونزیکەی ٧٠ کم لەپاریزگای کووت دویرەوها لە بان چەم گەلاڵکلەکویەیل پیشتکوو ئەیاد. ودەورگرد ئی شارەپڕەلەبووسان وگشتوکاڵییە، وە دارەیل خوڕما ناسڕیاگەوتاریخی ئەرای ساڵ (٤٥٠٠) وەرژەمیلاد ئەچیدەو .وشوون ئەسری ناوداریگ ها لەتی و ناو هەڵەت یا تەل عەفر ناسریاگەك لەسەردەم ساسانیەیل بویەسەی. و هەوەو جوورەنویسەر عبد الرزاق الحسنی لەکتاوگەیوە ناو عیراق قەێمەوتازەوەتگەمەر دمەگەیکوردن و لەو وەختەباج وەساسانیەیل نادان و وەل یەك لەپایتەختیان ك وەمدائن لەی وەختەناسریاگەنزیکوین هەروەختی هەست وئحساس وە هەرەشەو خەتەر ساسانیەیل بکردان وەرەو کویەیل پیشتکوو ئەچوین و لەورەخوێان ئەشارتنەو.

گشت ئی قسیەلەماموستای نەمر تاهەباقر لەکتاوەگەیوەناو موقەدمەیگ لەمێژوو یا تاریخ ژیارەیل قەدێمی وهەمیش قدامەبن جعفر لەکتاوەگەیالخراج وهەمەدانی ك یەکی لەزانایەیل جوگرافیا بوی لەسەدەی دەی میلادی لەکتاوەگەی وەناو البلدان باسی کردگەبیژگەلەکەسەیلی ترەك لەبرێ سەرچاوەیل تاریخنویسەیل عەرەب؛ ویەکی لەرووژهەڵات ناسەیل وە ناو (لون کرنك) لەکتاوەگەیلەژیر ناونیشان چوار سەدەلەمێژوو یا تاریخ عیراق تازەوە شیوەی وردیگ قسیەوشیەو کردن وەمل ئی باوەتەکردگە. وە خاتر دویری ئی شارەبەدرەلەناوەند یا مەرکەزی و ئەو تەبیعەتیەك وەبەردەوام لافاو لەتی بوی برێیا لەباقی بەشەیل وڵاتەیەعنی وە جوور گووشەگیر یا مەعزول بوی. وحکوومەتەیش لەسەردەم مەلەکی وەقەسد و عەمدیگ جوور مەنفا وزندانیگ وەکاربردنەیئەرای ئەوانەلەوەراوەرئەو رژیمەوین و لەساڵ ١٩٤٥ برێ کەسایەتیەیل ناودار وەرەو بەدرەنەفی کریان جوور کامل قەزانەچی و توفیق منیر.

لەیەیش زیاتر مەردم شار بەدرەپەیوەندیەیل بتەو و قایم و رەسەنیگ ها لەناونیان.

چوین پیشت یەکترەکی گرتنەو دسمەیت یەکترەکی ئەدەن و دووسی ومەحەبەتیگ جوور یەك خێزان وەل یەکترەکی ئەژیەن.

وەل ئەو هەمگەبەدبەختیەك وە تویشیان هات دەوڵەمەنەیان دەسمیەت کەم دەسەئەدا و لە جەژن وخۆشی وخوسەیلیان یەکەو گرتنەوەلی عەید و جەژن گەورایان عەید نەورووز بوی و رەسم ورسوومیان جوور رەسم و رسووم کوردەیلەلە ناو هەرێم کوردستان وەل یەکەو ماڵەیلیان ئەیلنەجی خوێان وخوراکەیلیان وەرەو داوان ئەو هەڵەتەیلەلەدەورگرد شارەگەیان ئەچن ولەخۆشی ئەڵپەرگەی کوردی ئەکەن وگشت ئەو هەم وغەم وخوسەیلیانەلەهویرەو ئەوەن وئەو هەمگەزیەمەیلیانەئەشارناو.

و لەی جەژنیانەژینگەیگ ئەوینن وە خاتر ئەو هەست وئحساس وشعووریانەوئنتمای نەتەوەیی کبرێگ لەمەردم هەس هەوڵ ئەدەن لە ناو بووەنەی. وگشت یەنیشانەودلیلەیلیگن خریەنە مل نیشانەیل تاریخی ك ئسبات کوردیەت زەوی ومەردمی ئەکاد. وەل یەك گشتمان خاس ئەزانیمن ئەو نیشانەیل تاریخیەکافی وبەسەلەبان ئسبات کردن ئی مەسەلە.

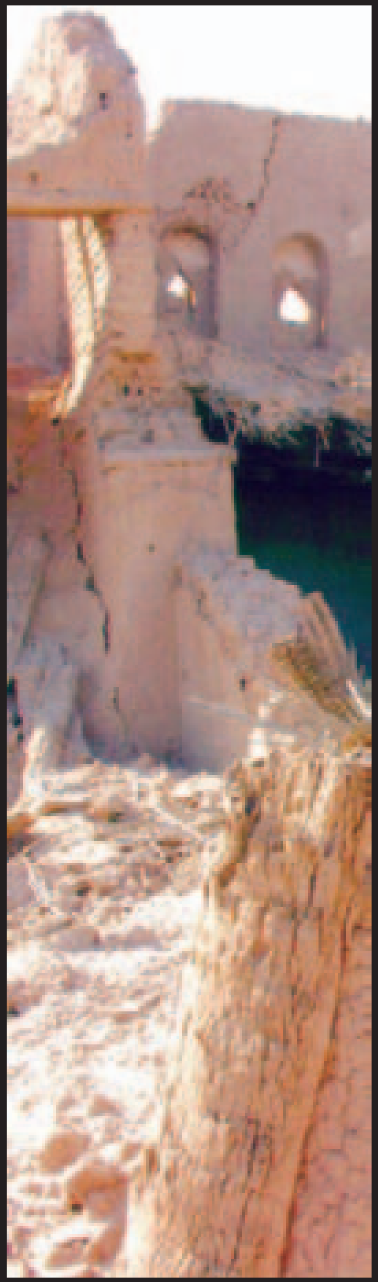

بەدرەئیمڕوو ئەرای دو ناوچەیا مەحەلەبەشەو ئەکریەیناوچەی کەمکەمیەوقەلعەو هەردو ئی ناوچەیلەجەمیگ لەجادەیل وشوونەیلیگ لە تیان پەخشەو کریانەك کوردەیل لە تیان نیشتەجان وە زوان کوردی قسیەئەکەن. وەی شار تاریخیەخوەی ومەردمەگەی وەتویشهویرەو نەکردنیگ لەو حکوومەتەیل یەك لە شوون یەکە و ئاخریان حکوومەت ئیرنەمان هاتنەهەر وەختی حکوومەت خوەمانی نەخشەیئاوەدانی پاریزگاگەو ناوچەیا قەزایەیلی کیشا ناو بەدرەنەبرد وە بەهانەیەك لەو ناوچەیلەسەجەنگ ها وە ملی.

مێژوو کورد لە بەرلین

گوڵ سوو

ئەگەر بتوایم باس دەرکەفتن کورد لەبەرلین بکەیم بایەد ئشارەئەرا سەدەی هەیژدەهم و ساڵ ١٨٣٥ بکەیم ك هێزەیل رووسی مانووریگ سەربازی وە ئامادەبوین شا فریدریش ویلیەم سێیم و تسار نیکولاوسی ئە نجامدان و کوردیگ ئێزیدی ك سەرباز بوی لەلەشکر رووسیا و وە ئازایەتی ودلیری خوەی سەرنج مەردم و رووژنامەنویسەیل ئەو سەردەمەوەرەو لای خوەی کیشاویگ، بویەبایس ئەوەگ ئەرا ئەو مانۆرەلەبەرلین دەعوەت بکریەی و یەکم کورد بووگ ك بچووگەئەو شارە.

لەساڵ ١٨٨٣ سوڵتان عەبدولحەمید دویم ؛ سەعید پاشا ك لەخیزانیگ ناودار شار سلێمانی بوی جوور باڵیۆز یا سەفیر ئەرا بەرلین کل کرد. لەمانگ نیسان ساڵ ١٨٨٣ تا تەشرین یەکم ١٨٨٥ جووەر باڵیۆز عوسمانی لە بەرلین کارکرد و هەمیش فوئاد پاشای کوریشی لە بەرلین دەرس خوەنستگە. لەمانگ نیسان ١٩٤٥ وەختیگ سەربازەیل لەشکر قرمز رووسیا چینەناو شار بەرلین چەن کوردیگ ناوچەی قەفقاز وەلیان بوی. لە شوین ئەوەیشەکەم کەم کوردەیل ئەرا دەرس خوەنستن وەو کارەبوین زانست روی لەبەرلین پایتەخت ئەڵمانیەکردنە. لە٣٠ تەشرین یەکم ساڵ ١٩٦١ ریککەفتنیگ دولایەنەلە ناونی حکوومەتەیل ئەڵمانیاو تورکیالە باوەت کل کردن کارگەرەیل تورك ئەرا وڵات ئەڵمانیائمزاکردن وە تایبەت لە شوین دروسکردن دیوار بەرلین لەئاب ١٩٦١ دەرفەت یا فورسەت هاوردن کارگەرلەوڵاتەیل هاوسا نەمەن. یەکم کوومەڵەکوردیگ لە شوین ساڵ ١٩٦٤ رەسیەبەرلین؛ لە شوین دو ساڵ زەویلەرزەیگ وە هیز کوردسان باکوور تەکاندا و لە شارەیل مووس وئەرزرووم هەزاران قوربانی هیشتەجێ و ئەو ناوچەیلەخاپوور بوین و ئمجا دەوڵەت تورکیائەوانەگ لەی زەویلەرزەنەجاتیان بوی ئەرا ئەڵمانیاکل کرد. لە ئەڵمانیائەو ئاوارەیل کوردەتیکەڵ وە مەردم نەکریان و لەشوین تایبەتیگ وەکارگەرەیل نیشتەجاکریان ولە هەمان وەختیش ئەو ئاوارەیلەئومید داشتن ك کار بکەن تا پویلیگ گردەو بکەن و وە دەس پڕ ئەرا زێد خوەیان گلەو بخوەن ومالەیل رمیاگیان ئاوەدانەو بکەن؛ ئەو کوردەیل ئاوارەشەو و رووژ دیانەدەم یەك تا وە زویترین وەخت وە ئارەزوو خوەیان برەسن و هەر وەی خاترەخوەیان تیکەڵ کلتوور بیگانەنەکردن. لە شوین ١٢ئادار ١٩٧١ ك کوودەتا یا ئنقلابیگ عەسکەری سەرنەکەفتگ لە تورکیارویدا کووچ وە کوومەڵ سیاسیەیل کورد ئەرا بەرلین دەس وە پی کرد؛ سەرلەنوو لە ساڵ ١٩٨٠ ئنقلابیگ سەرنەکەفتگتر لەتوریکائەنجام گرد و بویەبایس چگن ٦٠٠٠٠ نەفەر لەتورکیاوەئەرا ئەڵمانیاك ژمارەی فەرەیگیان کورد بوین. بیجگەئەوانەیش چەندین جارتر کورد ئاوارەبویە و هەزاران لەو ئاوارەیلەرویکردنەسەبەرلین پایتەخت ئەڵمانیا؛ لەوانەیش لە شوین نسکۆی شوورش کورد لە ساڵ ١٩٧٥ و دویای ئەوەیش لەسەردەم جەنگ عیراق و ئیران وئەنفالەگان و کوورەو ١٩٩١ و هەمیش دامەزریان کۆمار ئسلامی لە ئیران وجەنگ براکوژی لەکوردستان باشوور.

مێژوو دیاردانی خاچ یا سەلیب

سەرزەمین کویەنەی ناو دوچەمان (بین النهرین) لە نزیك چەم دجلەلەشوینیگ ك تا شار مووسڵ چەن سەعاتیگ زیاتر ری نیە لەیەکەودایەنەیل گشتی لە لایەن ئاسەوارناسەیل ئەنجام دریاگەسابت کەن نزیکەی ٣٠٠٠ ساڵ لەیەوەر(کاڵخا) شار کویەنەی پادشای ناودار ئاشووریەگان وە ناو کانەهر لەی شوینەبویەك وە دەیان و سەدان کووشك و پەرەسگا لەتی بویە. سەدان ساڵ رەی بویەوحکوومەت کویەنەی ئاشوور لەژیر گوشار و هێز دوژمنەیل رمیا و شارەگانیشی لەناوچین و هەمیش دیوارەگان و پەرەسگاگان کاڵخا رمیان و وای توند و وەهیز باشوور عیراق گشت ئەو یادەوەریەیلەلە ژیر خاك شاردەو؛ یەعنی ئەو مەردمە کلەشوین چەندین سەدەلەوراژیانەهویچ کەسیگیان پەی وەو راسیەنەوردنەیا نەزانستنەچەلەژیر پایان خاك کریاس یا دەفن کریاگە. دویای ٣٠٠٠ ساڵ وەشیوەی کوتوپڕ ئەو راسیەلە باوەت شار کویەنەی ئاشووریەگان لەلایەن (لەیەرد) بەریتانی ئاشکرا کریا و ئەرا گشت جەهان سابتی کرد ك لەی وڵاتەلەروژهەڵات ناوراس چشتیگ کویەنەی مێژووی بویە؛ بیجگەئەوەیش چەندین گای باڵدار پیرووز یا موقەدەس لەئاین ئاشووریەگان پەیا کریان. هەمیش لەیەرد بەریتانی وەردەوام بوی لەبان لەیەکەودایەنەگانی و لەناکاو پەیکەریگ فەرەگەورا پەیاکرد ك رەسم پادشای ئاشووری وە ناو(شیمشی ئادد) لەبانی نەخش کریاویگ ولەشان رەسم پادشاکەیش رەسم پەنج خودای گەورای بابلی وئاشووری کوێنەدانریاویگ؛ هەمیش لەبان سینگ پادشاگەرەسم خاچ یا سەلیبیگ جوور سەلیب مەسیحیەیل بوی ك کارکردەبان ئاسەوا رناسەبەریتانیامەسیحیەگەك وەی ئاکام یانەتیجەرەسی ك خاچ یا سەلیب موڵك مەسیحیەیل نیەچوین ٣٠٠٠ساڵ وەرجلەلەدالگ بوین عیسا مەسیح لەوڵات عیراق بویە. ئەوپەیکەرەك رەسم خاچ یاسەلیبەگەلەبانی بوی ئەرا مۆزەخانەیا مەتحەف بەریتانیاکلکریا و ئیسەیش هالەورا. ریزگردن لە خاچ جوور سەمبولیگ لەدینەیل وەرجلەمەسیح: لەیکەودایەنەیل ئاسەوارناسەیل ناودار جەهان سابتی کردنەك تەنانەت ٥٠٠٠ ساڵ وەرجلەزاین یا لەدالگ بوین حەزرەت مەسیح سەلام خودا لەلی بووگ خاچ جوور سەمبولیگ یارەمزیگ دینی ریز لەلی گیریاس و جفتیارەیل لە شوین تەواوکردن کار رووژانەیان چیان ئەرا پەرەسگاگان ك زوورمیان وە شیوەی خاچ کەفتیانەوەرچەو تەماشاکەرەیل . مێژوو سابتی کردگەك لەسەردەمەیل کویەنەلەکوردستان خوەمانیش ژنەیل لەوەخت نان کردن خاچ یاسەلیبیگ نیانەبان خەویرەگەیان یەیش نیشاندەر ئەوەسەك لە کوردستان لە ناو ژنەیل کورد ئەرا ریزگردن لە نان خاچیگ دروس کردیان ونیانەی بان نانەگە؛ هەمیش لەئیلام پارێزگای کوردنشین ئیرانیش ٣٠٠٠ ساڵ وەرجلەلە دالگ بوین مەسیح سەدان قاب وقاجاخ و پەرداخ پەیاکریاس ك مێژوو یا تاریخەگەیان ئەراسەردەم پادشایل کوێنەی ئیلامی چووگەو ك لە بان گشت ئەو قاب وقاجاخەیل تلا وینەی خاچ چاپ کریاس. لەپایتەخت ئاگرپەرەسەگان لە ئیران یەعنی شار یەزد دەیان و شایەد سەدان نموونەلەیوا هەس . وەی جوورە وەگوورەی ئەو بەڵگەنامەیل مێژوویەك باسیان کردیم تویەنیم ئەوە بچەسپنیمن ك خاچ یا سەلیب وەرجلەلەدالگ بوین حەزرەت مەسیح لەلایەن خاوەن ئاینەیلتر وە کار بریاگە؛ وەهەم تویەنیم بویشیم ك خاچ تایبەت وە مەسیحیەیل نیەبەڵکم وەرجلەهاتن ئاین مەسیحی لەشوینەیل فەرەیگ لەجەهان وە کار بریاگە.

ئاوایی کانیلان

خەیری گۆران

ناو ئی ئاوایەلەکانیەوەهاتگە، چوینکەلە وەختەیلیگ کویەنەوەتا ئیسەکانیەیل فرەیگ لەتی بویە، (لان) مەعنای شوون یا ماوا دەیگ لەزوان کوردی، (کانیلان)یش وە مەعنای شوون کانی.
وەگوورەی قسەی زوورم پیاگەیل وەسالاچگ لەئاوایی کانیلان، ئەو ئاوایەتاریخ کویەنیگ دیریگ و هەر لەکویەنەوەمەردمانیگ لەتی ژیانە و ئەرا بەلگەیش لەبان ئەو راسیەچەنەها چشتەیل کویەن کریاسە دی ك شوونەوار ئەو کەسەیل کویەنەبوینەك لەورا ژیانە، لەیوا دیارەلە دەوروەر سالەیل (١٨٨٤) مەردمانیگ ئی ئاوایەئاوەدانەو کردوین.
لە روی رووشنهویریەوەدیارەمەردم ئاوایەگەوەك زوورم ئەو کەسەیلەهویر لە دویارووژ کردنە و لایەنگیری لەخوەندن و زانست کردنە، هەر لەوەرئەوەیش لە سال (١٩٥٦) ئەرا یەکمجار مەدرەسەیگ دروسکردن لەمال کابرایگ لە خوەیان وەناو (عەزیزخانزاد) ك خەلك ئەو ئاوایەبوی و لەشوون ئەوەیش خوەندن هەر وەردەوام بوی لەو ئاوایە، وەلی وەداخەوەلە راپەرینەگەوراگەی وەهار(١٩٩١) ئەو ئاوایەبویەمەرز جیاکەرەوەی ناونی موسل و بەردەرەش و شوون سەربازگەی رژیم رمیاگ و دەرسیش لەو مەدرەسەوەزوان عەرەبی خوەنریا تا رمیان رژیم.
وەل ئەوەیشا مەردم ئاوایەگەکەسەیلیگ خاوەن باوەرنامەلەتیان دەرکەفتگەك تا ئیسەخزمەت وەمللەتەگەیان کەن.
لە روی کوومەلایەتیەوە خەلك ئی ئاوایەهەر لە کویەنەوە وەیەکەوە لە بان بنەمای ریزگرتن و خوەشەویسی ژیەن و پەیوەندی قەومایەتی وەل مەردم موسلا داشتنە. لەی ئاوایەرویداگەیل تاریخی فرەیگ هەس وەك جەنگ ناونی (ئێزیدی و مەسیحی)، ك چەنەها کەس لەو جەنگەکوشیان و تا ئیسەیش قەور ئەو کوشیاگەیلەلەئاوایەگەمەندگە، هەر لەو جەنگیشە(٧٣) کەس کورد ئەشرەت (گۆران) لە تیرەی (میسەیی) کوشیان ك هاوکاری ئێزیدیەیل کردیان. وەل ئەوەیشا لەبناریا لیوار ئاو (خازر) لەنزیك ئەو ئاوایە(ئەسکەندەر مەقدۆنی و جەنگیزخان مەغوول) جەنگ دوشمنکاری خوەیان کردنە، وەلی هەر یەکیگ لەلیان لە سەردەم خوەی.
وەختیگ لە سال (١٩٣٤) پیەل (مەندان) دروسکریا لەلایەن ئنگلیزەوە(مەلك غازی) سەردان ئاوایەگەکرد و چەنەها جار هونەرمەند گەورای کوردیش (حەسەن زیرەك) سەردان ئی ئاوایەکردگە، وە تایبەت سال (١٩٤٠) لەمردن (عەزیز خانزاد)، بیجگەئەویش هونەرمەند (محەمەد عارف جزیری) سەردان ئاوایەگەکردگە.
ئاوایی کانیلان کەفیگەبنار کویەی (مەقلووب)، ئاو (خازر) کەفتگەسەلای باشوور رووژهەلات ئی ئاوایە، یەیش لەیوا کردگەسروشت و دیمەنیگ جوان و دلرفن بوەخشیگەئاوایەگەوە تایبەت لەوەرز وەهار، لەوەرز تاوسانیش مەردم فرەیگ لەناوچەیل تر کوردستانەوەسەردان ئی ئاوایەکەن ئەرا مەبەس گەشت و گوزار، وەلی جویر ئەوەك لەسەرەتا ئشارەت وە پی کردیم ئی ئاوایەلە ژیردەس رژیم فاشی بوی و هویچ ئەهەمیەتیگ وە پی نەدریا . ئاوایی کانیلان کەفیگەناونی چوار ئاو ، ك لە(قەلەمووك) تیکەل یەکتری بوون، ئەو ئاوەیلیشەئەیانەن : (خازر ، گۆمر ، گەرماو ، سارداو) ، ئی فرەئاوییشەلەیوا کردگەبەرهەم خاسیگ بکەفیگەناوچەگەهەر لەکویەنەوەجویر (برنج و گەنم وجوور فرەیگ لەسەوزی و میوەجات) ، بیجگەئەوەیش مەردم ئاوایەگەزوورمیان وەراوەماسیەوەخەریکن. وەل ئەوەیشا ئی ئاوایەچەن کانیاویگ گریگەخوەی وەك (کانی عەلۆ، کانی غەزالە، کانی رەش، کانی سپی، کانی گولبەند، کانی عەمەری).

هویچ وەختیك باوەڕ نیەكەیم ئی پیاگ ناودار و خاوەن هەڵویستەوەدریژایی عومری دویر گرتویگ لەجموجویل وچالاكی و روح كوردایەتی وە تاییەت لەسەردەم جایەڵی، ئمجا لە باوەت ساڵ لەدایگبوینیەوەچەن ئەڕای چوینیگ جیاواز هەس ك وە گشتی لە ناونی ساڵ (١٨٨١ تا ١٨٨٦) باس كریەیگ ، ك ئەویش لەناونی (زێوەر) شاعر و (شێخ محەمەد خاڵ) و ئەو تەنیا دیدار شێخ مەحموودەوەل نوری سابت (حەبزەبووز).

شێخ مەحموود مەلك لە ناونی روی وەروی بوینەوەو ئاوارەیی

وەهەر حاڵ شێخ وەحوكم ئەو شوون و پایەی دینی و كوومەڵایەتی و ئابووری بنەماڵەیەوە، وەردەوام لەباروووەزعیگ جیاواز لەكەسەیل تر سلێمانی و هاوعومرەیل خوەی ژیاگە، چوینكەدەسلاڵتدارەیل دەوڵەت عوسمانییش وەردەوام چەویان لەبان ئەو بنەماڵەبویە و مەبەسیان ئەوەبویەهویچ وەختیگ دوشمنایەتی دەوڵەت عوسمانی نەكەن، هەر یەیش لەیوا كەیگ سوڵتان عەبدولحەمید ئەو ریز و حورمەت فرەلەو بنەماڵەبگریگ و بچریگەیان ئەرا ئەستەمبوڵ و ئەهەمیەت تایبەتیگ بەیگەشێخ سەعید باوگ شێخ مەحموود.

لە شوون ئەوەدی ئتحاد و تەرەقی و دارودەسەگەیان ئی مەسەلەئەرا شێخ سەعید و بنەماڵەگەی كردنەدەسپیچگ یا مەهانە ك هاوكاری چین بازرگانی سلێمانی كەن و ئاوارەی شار (موسڵ) كریان، لەورایشەوەپیلان یا موئامرەیگ ئەرایان كریا و شێخ سەعید و كوریگی و شمارەیگ لەئەندامەیل و مورید و پیاگەیل شێخ كوشتن و دی شێخ مەحموودیش وە هەرحاڵ رزگاری بوی و هاتەوەئەرا شار سلێمانی، دی لەو رویداگەشێخ مەحموود وەتەواوی چیەناو گەمەی سیاسیەوە، وەلی ئەڵڵاجەوی ها لەورا وەل ئەو هەمگەتاوانەیلەك دەرهەق وەبنەماڵەگەی كریا لەدەوروەر جەنگ جەهانی یەكم وەخوەی و شمارەی فرەیگ لەسوارخاسەیل هووزەیل كورد روی كردەناوچەی (شوعەیبە)و چیەتەنگ بانگەواز جەهادەوەدژ وەبەریتانیا ئەرا پشتگیری دەوڵەت عوسمانی .

لە شوون گلەوخواردنی لەو جەنگەك وەشكەست عوسمانی كووتاییهات، جاریگ تر چیەهاوكاری عوسمانیەیل، وەلی ئی جارەدژ وەرووسیای قەیسەری و لەبەرەیاجەبهەی پێنجوێن و مەریوانەوە، ئمجا لە جیای خاسی ئەو هەمگەپشتگیری و هاوكاریەعوسمانیەیل كەفتنەپەلامار و كوشتن شمارەیگ لەسوارەیلی.

بیگومان ئەو رویداگەوە خاڵ وەرچەرخان شماریەیگ لە هویرەوكردن سیاسی شێخ مەحموود، هەر ئەو هەڵویستیشەلەیوا كەیگ دی متمانەوەعوسمانیەیل نەكەیگ. ئمجا سەركەفتن هاوپەیمانەیل نزیكەوبوینیان لە ناوچەیل كوردنشین باشوور كوردستان هەل ئەوەئەرا شێخ مەحموود پەیاكرد ك فرەوەگورجی هەوڵ بەیگ پەیوەندی وەئنگلیزەوەبكەیگ، بیگومان ئی كاریشەلەیوا كرد ك عوسمانیەیل لە شوون گرتن نامەگەی و ئاشكرابوین هەوڵ و تەقلاگەی وە دەسگیركریاگی رەوانەی بكەن ئەرا (موسڵ) لە وەر خاتر ئەوە ك حوكم لەسێدارەداین ئەرای دەربكەن، وەلی گوێریان فەرماندەی لەشكر عوسمانی لەو ناوچە و هاتن (عەلی ئحسان پاشا) ئەو حوكم لە سێدارەداینەئاڵشت كرد و ئەوەبوی عەلی ئحسان تویەنست شێخ مەحموود ئازاد بكەیگ ك بچووگەوەئەرا سلێمانی و دی وە ناو ئەوانەوەحوكمرانی شارەگە و دەوروەری بكەیگ و بتویەنیگ نواگیری بكەیگ لەهاتن هێز بریتانی ئەرا ناوچەگەیان، وەلی جویر ئەوە ك ئشارەت وە پی كردیم (شێخ مەحموود مەلك) هویچ متمانەیگی وەعوسمانیەیل نەمەندویگ لەشوون ئەو هەمگەدەردەسەریە، هەر لەوەر ئەوەیش وەل هاتنەوەیا ئەرا سلێمانی جاریگتر پەیوەندی وە پیانەوەكردو بانگەوازیان كرد ئەرا سلێمانی و لە١٦/ ١١/ ١٩١٨ شێخ وەك حوكمدار ناوچەگەناسریا .

دی ئەوەبوی لەو تاریخەوەتا ناوڕاس ساڵ (١٩٢٤) شێخ مەحموود مەلك (٣) جار حكوومەت دروسكرد و چەن جاریگ وەل هێزەیل بریتانیایا روی وەروی بویەوە، ئەو پیاگەهەڵویست بەرزەهویچ كیشەیگ شەخسی وەل بریتانیایا نەیاشت تەنیا گشت كیشە و گرفتەیلی وەل ئەو دەوڵەتەك سەرپەرشی و چەودیری عیراق كردیاگ لەدو خاڵ یەكەوگرت، یەكمیان : ئاشكراكرن چەمك حوكمدار و ریرەو یا چوینیەتی سیاسەتەگەك بریتانیا وە پی بەخشاویگەی و دویمیش : مەرز ئەو دەسلاڵت و فەرمانرەواییەك ئەو لەلایەن بریتانیاوەكریاویگەحوكمداری، وەلی تا مردنیشی بریتانیا جواو ئەو دو پرسیارەنەیانەوە!

هەر یەیش لەیوا كرد لەناونی ساڵەیل(١٩٢٤ – ١٩٣١) وەردەوام لەكیشمەكیش و ئاگربەس و جەنگ و ئاشتی بووگ وەل هەردوگ حكوومەت بریتانیا و عیراقا. ئمجا وەختیگیش لە ساڵ (١٩٣١) لە جەنگ (ئاوباریك) شكەست خوارد و نەتویەنست سەركەفتن وەدەس باریگ دی ئەوەبوی وەتەواوی ناچار كریا وەدویرەوخریاگی (مەنفا) رازی بووگ تا ساڵ (١٩٤١) لەخوارگ عیراق و بەغدا هەر شوون وە پی ئاڵشت كریا. لەشوون جموجویل یا حەرەكەی (مایس) ئەوەبوی شێخ مەحموود هاتەوەئەرا (شاربازێر) و ئاشكرای جموجویلیگ تازەكرد، وەلی هەوڵ فرەیگ داو سەركەفتگ نەوی، ئی جاریشەناچار كریا لەناوراس ساڵ (١٩٤١) تا رووژ مردنی لە شەو ٩ لە بان ١٠ی مانگ ١٠ی ساڵ ١٩٥٦ لە ژیر چەودێری و دەس وەسەری لەئاوایی (داریكەلی) بژیەیگ، وەلی مەرگ ئەو پیاگ خاوەن غیرەت كوردایەتیەلەیەكیگ لەنەخوەشخانەیل بەغدا بوی وە ناو نەخوەشخانەی (حەیدەری) دویر لەو شارەك هەمیشەمەڵوەن جموجویل و راپەڕینەیلی بوی.

وەبەرهاوردن و ئاوەدانی

گوڵ سوو

وەرژە گشت چیشتیگ ئەویژیمن وەبەرهاوردن یا ئستسمار دەریگە لە دەرەیل وەرەو نواچوین و پیشکەفتن وە توانا و ئمکانیات ئابووری خاس. چوین وڵاتەگەمان عیراق سامان وسەرروەتەیل کانزایی یا مەعدەنی گەورایگ دیری برێگ لە لیان وەکار هاوریاگە یا ئیستغلال کریاگە و برێ ترەکیش لە لیان ئستغلال نەکریاس و یە وە شیوەی گەورایگ لە پەرەسەنین حاڵەت ئابووری لە وڵاتە بەشداری ئەکەن.

و ە دراسات فریەیگ جەخت لە بان یە کریا وڵاتەگەمان ژمارەیگ لە کانزا یا مەعدەنەیل گران دیری چوین لە پاریزگای ئەنبار تلاَ ولە میسان زئبەق قرمز و لە نەجەف و کەربەلا مس و لە ناوچەی رووژئاوایی یا غەربیە فۆسفات هەسە. و لەیرەو حکوومەتەیل خوەمانی یا مەحەلی لە پاریزگایەیل لە بان یاداشتنامەیل هاوکاری وەبەرهاوردن فریەیگ وەل کۆمپانیا یا شەریکەیل جەهانی ئمزا کردن وپەیوەندی کردنەیلیگ لە ناونی وڵاتەیل فریەیگ وشەریکەیل بتەوو وقایمیگ کریا لە شوون یە ك حکوومەت مەرکەزی نەخشەی وەبەرهاوردن نیشتمانییگ نان ونزیکەی پەنج سەد ملیار دۆلار ئەرای وەبەرهاوردن لە کشت کەرتەیل یا قەتاعات ئەرای دیاری کرد. و یە چاودێریەیل یا موراقبەیل جوور گام هان و تەشجیع گریگ ئەرای ئەو سەرمایەگوزارە هەساوی کردن و پەنج سەد دەرفەت وەبەرهاوردن لە پارێزگایەیل دابین کریا. و پاریزگایەیل ئەلئانیش ژینگەی وەبەرهاوردنیگن ئەرای ئاوەدانی لە شوون یە ك بەرقەرار ی ئەمنیگ وەل چالاکیەیل ئابووری گەورایگ دیار دان ك لە ریی ئاگاداری یا ئعلان کردن وە مل برووژەیل فریەیگ ئەرای وەبەرهاوردن وەلی ئەو سەرمایەگوزارەیلە وە تویش قەیەخە کردن لە یەکی لە بەندەیل یاسا یا قانوون ژمارە (١٣) داشتن ك تایبەتوی وە موڵکیەت کردن زەویەیلیگ ئەرای سەرمایەگوزارەیل ك عیراقی نین. و یە سەرمایەگوزارەیل و کارەیلیگ وسانەو تا وەختی ئی فەقەرە تەمام ئەدێ ك چارەسەر کریا لە لایەن ئەنجوومەن وەزیرەیل. و چاوەڕێ قەبوول کردن پەرلەمان لە توندترین وەختیگ وەملی ئەکەیمن .

ئامادە وهازر کردن داخوازەیل سەرمایەگوزار لەلایەن حکوومەتە ئەرای ئەوانە خوەشیان ئەیاد لەو شەریکەیل خوەمانی وبیگانە لە عیراق کار بکەن دەرفەت گەورایگ لە وەراوەر جی وەجی کردن برووژەیل خزمەتگوزاری ونیشتەجاکردن یا ئسکانی وە تندروستی وهووکارەکردن تەعلیمی فریەیگ واز ئەکریەی، یەیش وەل برووژەیل پیشەسازی و بازرگانی و وگەشتیاری وکشتوکاڵی. و یە نسبەت بی کاری کەم و چالاك حەرەکەت چەرخ ئابووری ئەکاد لە شان ئەو داهات پویلیە ئەرای حکوومەتەیل خوەمانی یا مەحەلی و گەشەکردن شارەیل وەل گەشەکردن خزمەتگوزاری.

ئەو راسەوکردنەیل یا تەعدیلاتە ك ئنجوومەن وەزیرەیل لەبان یاسا یا قانوون وەبەرهاوردن لە بوار یا مەجال وموڵکیەت کردن زەویەیلیگ ئەرای بیگانە وکۆمپانیا یا شەریکەیل تەمویل زاتی وگرتن ئەوەر سەرمایەگوزار عیراقی وە پی وە سورعەت قەبوول کردن یا موسادەقەت وە ملی ك لە لایەن پەرلەمان ، کەفیلە ئەرای هاوردن سەرمایەگوزارەیل وەکارەیلیگ ئەرای پاریزگایەیل وەدەس وەپی کردن برووژەیل ئاوەدانی هە لە ئسکان وتەندورستی وکشتوکاڵین و سەروەت حەیوانی و پیشەسازی و تا جی وەجی کردن شارەیل تازە و گەشتیاری یا سیاحیگ. چوین حکوومەتەگە بانگەواز کرد وەمل برووژەیل وەبەرهاوردنگ ویە ئختسار ئەکریەی و بنای کردن پەنج سەد یەکە یا وحدەی سەکەنی لە پارێزگایەیل و چوار هەزار مەدرەسە وهەزار و سێ سەد ناوەند یا مەرکەز تەندروستی و چوار خەستەخانە. ووەبەرهاوردن وخاسەو کردن زەویەیل و برووژەیلیگ لە بوار هات و چوی یا نەقل وسکەیل ئاسنین و تەیارەخانەیل و پەیوەندیەیل یا ئتسالات و ئاوەرۆ یا مەجاری تەندروستی گشت یانە بەشداری ئەکەن وە مل لە ناو بردن گرفت یا موشکلەی بی کاری. وپەرە سەنین ژیر خانەیل لە پارێزگایەیل و چارەسەرەیل گرفت یا موشکلەی شوون نیشتەجابوین و تەندروستی وکشتوکاڵین و بازرگانی و پیشکەفتن شارەیل پاریزگایەیل. و لەیرەو دابین کردن کەشوهەوای گونجیاگیگ ئەرای وەبەرهاوردن وەل قەبوول کردنیگ ئەرای داخوازەیل بینا و ئاوەدانی ئەیاد و بەشداری ئەکاد لە سورعەت و تەئسیر گەشە کردن ووەرەونوا چوین و پەرە سەنین لەگشت پارێزگایەیل وە دەرفەتەیل گەورایگ لە بوار ئاوەدانی ووەبەرهاوردن دابین ئەکاد وە ژیرخان وەبەرهاوردن خاسیگ.

بنەمایەیل رووشنی (شەفافیەت) لە وەریەوبردن کار و بار حکوومەت

مەهدی زایر

هەرکەسیگ بتوایگ لەسەبەبی پیشکەفتن و بتەو بوین ژیار نەتەویگ ئاگاداری پەیا بکەیگ بایەد بنووریگەسستەم قانوونی و ئیداری ئەو نەتەوەك وەگوورەیان کاروبار گشتی خوەی رێك خەیگ و ئەو نەزم و رێك و پێکیەسەبەب پیشکەفتن نەتەوەگەس ك وەشیوەی راستەوخۆ و گەورایگ لەبان کار و رەفتار حکوومەت و دەسگایل ئیداری و جیوەجی کردن کارەیل گشتی کاریگەری نەیگ. ئەرا ئەوەگ نیازەیل گشت هاووڵاتیەیل لەکوومەڵگازامن بکەیم بایەد ژینگەی ئارامیگ ئەرایان دیاری بکەیم و و رەزامەندییان لەئاست یا مستوای خزمەتگوزاریەیل پیشکەش کریاگ و کارەیل حکوومەت وەدەس باریم . لەکوومەڵگایل دیموکراتی ئازاد ك هاووڵاتی لەتیان پیشکەفیگ گشت ئەی باوەرەپەیا کردنەك حکوومەت تەنیا وەکیلیگەلەلایەن هاووڵاتیەیل ئەرا جیوەجی کردن کارەیل گشتیان و لەحەق هاووڵاتیەك نە تەنیا نوێنەر و حاکم خوەیان هەڵوژنن بەڵکەم ئەی حەقیشەپەیا کردنەك لەبردن بریار یا قەرارەیل بەشداری بکەن و لەحکوومەت بازخواست بکەن. لەیواسەك حکوومەت و دەزگایل ئیداری وەرووشنی لەیەکەو دریەن و و لەکوومەڵگا بایەد پەیوەندیەیل هاووڵاتی وەل حکوومەت ئازاد بوود . لەکوومەڵگای ئازاد دوینیم ك سروشت یا تەبیعەت کار وەی جوورەس ك حکوومەت لە پشت قاپیەیل بەسیاگ کارەیل هاووڵاتیەیل رێك نیەخەیگ بەڵکەم کارەیل قانوونی و قەزایی و جیوەجی کردن و ئیداری بایەد لەوەرچەو هاووڵاتیەیل بریار لە بانیان بدریەیگ و جیوەجی بکریەیگ . ئەگەر تیەریکی ژینگەیگەئەرا شاردنەوەی چشتەیل و ئاشکرا نەبوینی لەوەراوەری رووشنی ژینگەیگە ئەرا جیوەجی کردن کارەیل وەرووشنی و ئاگاداری هاووڵاتیەیل لەراسیەیل. لەوڵاتەیل ئازاد و پیش کەفتگ بنەوای رووشنی و بەشداری (سیاسی و ئیداری)لە کاروبار گشتی وەکار بریەن و گشت رێکخراوەیل حکوومەت وەگوورەی کار کەن . بەڵی رووشنی یەکیگ لەمەرج یا شەرتەیل سەرەکی ئەرا گەشەپەیا کردن لەگشت بوار یا مەجالەیلەو یەکیگ لەمەرجەیل سەرەکی ئەرا دەسلاَتداری تازەس.

خەم و خەمگینی

کامل جەمیل بەگ

خەمبار وخەمگین خەم چەمانیەسەم
شەریك خەم بویمە لەو رووژەو بویەسەم
من وخەم وداخ وەل یەکا بویمە
ریگەیگ تر نەما دی ئەیە ریمە
خەمم وەك خەرمان هەر رووژ جەمەو بووگ
شارۆو نیەکریەیگ بەشکوو کەمەو بووگ
خەم وخەمگینی بەس را خوەم خاسە
وەك ژەهر مارە ها لە ناو کاسە
با تیر بنووشم لەو ژەهر تاڵە
جەرگم نیەوڕیگن خەس نیە کاڵە
خەم وخەمینی لە لیم بیزارن
هاتن بڕیار دان وازە لیم بارن
ناوك من وخەم وەل یەکا بڕیاس
ئمڕوو بیزارەو دویرە لیم وسیاس
پەیمان لەبەین بوی جیواز نەویمن
تا رووژ مەحشەر وەل یەکا بویمن
لام ئاشکراسە خەم خەمی نەمەن
وەرانوەر خەم من ئەو خەمی کەمەن
خوو من زوی وتم خەرمانە خەمم
مەگەر خوەم شەن کەم خەمەیل جەمم
من وەرەو خەم چم خەم دەویگن لیم
لیم پەشیمانە نیەوسیەیگ لە رویم
شەویگ لە شەوەیل چەوم کەفتە خەم
لە لیم پاڕیاوە دی واز بار لە خەم
وەرانوەر خەم تو خەم من چەیگە
ئی خەم تووە کەس لەلی نەیگە
یەکی وەکوو من نیەو زوی بمریگن
وەکوو عار مینیگ هە جەور کیشیگن
ئەر خودا کرد و رەسیمە موراد
شەرتە گەدا کەم وە پا بام را لاد

پەژارەی نەرەسین ٧

عەلی رەزا خانی

ئەی دەروەچە
چەوەڕی کەسی نی یە
چەوەیلی
پاوەن دیاری وان و
ئەسرەیلی
کوورە گلاڵەیل نادیاری زمسانن
ئەی دەروەچە
چەوەڕی کەسی نییە
دەسەیلی
پەلوەچەیل هشك

سەرماوە زن و
پایلی سوینەیل نەرمیاگ
هەر ماڵی
هەر قەڵبی
ئەی دەروەچە
چەوەڕی کەسی نییە
ئیوارگانی
مەترووزە لە پەژارەی نەرەسین و
شەوەکیان چووڵ هووڵی
بی زگ هاتن کەی.

سەونزە

سومەیە مهری

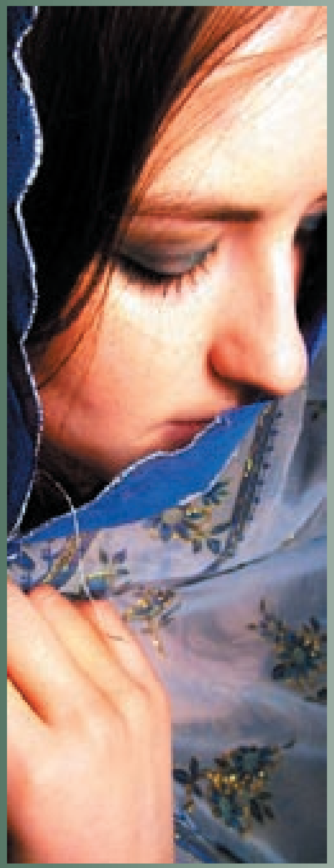

سەونزە گرتگە دووسێ، سەونزە کەفتگە کووسێ
شەماڵ خڕ خوەێ دە دەورێ ، شەماڵ چێشتێ ها پووسێ
سەونزە سەونز کرد ئەو وەرێ ، شەماڵ چگ فام سەرێ
ئەوی قڵاس ، دز زەرە ، یای منێ وە گەوهەرێ
شەماڵ پێچێ وە پایاو، چزێ دا وە گوونایاو
نەخشێ، شرینە دامێ ، شەماڵ یەکێ وە لایاو
شەماڵ دێوانە وارە، دڵێ برد ئەو نازارە
کلوانگێ برد ئەراێ، سەونزە دەزویران دارە
شەماڵ منێ وە ئەورێ، وە سەر هاتگە سەورێ
تواێ زویتر بوەیگەێ، و نەخوەێ خەێگە هەورێ
چگ و دەس خس ئەو دەسێ، نووڕس وە چیەم مەسێ
شەماڵ سویر سەونزە برد ، سەونزە بوی وە کول کەسێ

شعر سفید

حبیب الله بەخشوودە

هەفت چگا ئەولاتر
هەفت چگا ئەولا
کەرویە بخەفم
عە ترێ دە گیرفانتان
جامەکێ دە دەستان بوو
تاڵێ خوەر دە گیستان بڕشێ
مانگ دە تێوڵتان ئەڵاێ
کەنیامە
دە هەفت چگا ئەولاتر
خڕم دانە
لیژماو کریاگە
نوقرە رشیامەساو خوەم
جامەك
چەم
دەم
چەقانگە
هەفت چگا ئەولاتر
هەفت چگا ئەولا
کویە ئەڵسامە
ك نەمرم
چەم
دەم
چەقانگە
هەفت چگا ئاو لاتر
هەفت چگا ئەو لا
کویە ئەڵسامە
ك نەمرم

لەباوەت ژیان دەراوەر ناودار سینەما ئەلفرێد هیچکۆك

تینا عەلی

ئەلفرێد هیچکۆك گەورا دەراوەر سینەمایی لەساڵ ١٨٩٩ لەشار لەندن لەداڵگ بویە؛ ناوبریاگ لەشوین تەواو کردن قوناغ یا مەرحەلەی دویا ناوەندی یا ئعدادیەئەرا خوەنستن زانست ئەندازیاری یا هەندەسەچووگەپەیمانگا یا مەعهەد (سەنت ئیگناتیوس) و هاوزەمان وەل خوەنستن هەندەسەخوەی ناونویس کەیگ لەدراسەیلهونەری زانکۆ یا جامعەی لەندەن. لەساڵ ١٩٢٠جوور نویسەر و شانۆنویس و بەعزی جاریش جوور دەراوەر لەجەهان هونەر دەس وەکار بوی و لەماوەیگ پەیمانەیی یا قیاسی تویەنس شوین گونجیاگیگ ئەرا خوەی لەجەهان فلمسازی وەدەس باریگ ؛ وە جووریگ لەساڵ ١٩٢٥ لەبان داوای شەریکەیگ فلمسازی ناودار ئەو سەردەمەیەکمین فلم خوەی وە ناو (باخ سەرخوەشی) بەرهەم هاورد و لەساڵ ١٩٢٦ دویمین فلم سینەمایی خوەی وە ناو(کرانشین) بەرهەم هاورد ك داستان فلمەگەباس پیاویگ کەیگ ك وەغەڵەتەو لەجی تاوانباریگ نەناسریاگ یا مەجهول دەسگیرکریەی و تویەنیم ئی فلمەجوور یەکمین فلم رەخنەئامیز ودەروینی هیچکۆك وە حەساو باریم. لە شوین ئەو فلمەهیچکۆك لەساڵ ١٩٢٩ دەسکردەبەرهەم هاوردن فلمیگ وە ناو (باج بیدەنگی) ك وە یەکمین فلم دەنگدار ناو سینەمای بەریتانیا لەقەڵەم دریەی و فلمەگەتویەنس سەرکەفتن جەهانی ئەرا خوەی مسۆگەر بکەیگ . هیچکۆك وە خاتر بەرهەم هاوردن چەن فلمیگ زنجیرەیی جوور (ئەو پیاوەك فەرەزان بوی) لەساڵ ١٩٣٤ و (٣٩ پلەکانە) لە ساڵ ١٩٣٥ و (خاتوینەگەگوم بویە) لە ساڵ ١٩٣٨ تویەنس ناوبانگ جەهانی ئەرا خوەی وە دەس باریگ و لە ساڵ ١٩٣٩ ئەرا ئەمریکا کووچ کرد و لەو وڵاتەیش تویەنس چەن فلمیگ سەرنجراکیش و پر لەکەش دەروینی بەرهەم باریگ. یەکمین فلم ك هیچکۆك لەئەمریکا بەرهەمی هاورد فلمیگ بوی وە ناو (ڕۆبیکا) ك لە ساڵ ١٩٤٠ تویەنس خەڵات ئۆسکار خاسترین فلم وە دەس باریگ و لە شوین ئەو فلمەیش هیچکۆك کار دەراوردن چەن فلمیگ هۆلیۆودی ترەك کرد ك ناو چەن فلمیگیان یانەن:

- بەدگومانی لە ساڵ ١٩٤١؛ سایکی گومانیگ ١٩٤٢؛ ناوزریاگ ١٩٤٦؛ بیگانەیل ناو چەمەندەفەرەگە١٩٥١؛ جوورمەرگ بنوورەقەسەمەگەم ١٩٥٤؛ پەنجەرەگەی پشت١٩٥٤؛ دەسگیرکردن دزیگ ١٩٥٤؛ نەخوەشی دەروین ١٩٦٠؛ باڵندەیل ١٩٦٣؛ هەمیش لەدەیەیل ١٩٥٠تا ١٩٦٠ هیچکۆك دو زنجیرەتەلەفزیۆنی پۆلیسی بەرهەم هاورد وە ناوەیل (ئەلفرید هیچکۆك پیشکەشدان کەیگ) و (سەعاتیگ وەل هیچکۆك). بیگومان ئەگەر بایگ و لەفلمەیل هیچکۆك وردەو بویمن؛ ئەوەرەسیمنەئەو ڕاسیەك هیچکۆك وەکارامەیی و ورد بینی لەڕادەوەدەر داستانەیل فلمەگانی هەڵوژاردگەو وەل کەش دەروینی فلمەگانی گونجاندگەسەی و وە شیوەی زیرەکانەکار مونتاج و مۆزیك فلمەگانی وە ئەنجام رەسانگە؛ وە جووریگ ك دوینەر تا کووتایی فلمەگەنیەزانی کووتایی فلمەگەچەس و هەمیش دوینەر تویش نیگەرانی و سەرسویڕمان کەیگ. لەکووتایی مەنگەیەبویشیم ك هەرچەن ئی گەورا دەراوەر سینەمای جەهانیەبەخت یاوەری نەوی تاخەڵات ئۆسکار خاسترین دەراوەر وە دەس باریگ؛ وەلی لەساڵ ١٩٦٧ لەلایەن پەیمانگەی (موشن بیچکەرز ئەند ساینسز)وەخەڵات (ئاروین تالبێرگ) وە پی بەخشریاگەو هەمیش لە ساڵ ١٩٦٠ لەلایەن شاژن یا مەلکەئەلیزابیت دویمەوەخەڵات (نیشانەی شوالییە) پیشکەشی کریاگەولەکووتایی هەمان ساڵ لەشوین بەرهەم هاوردن زیاتر لەشەست فلم سینەمایی لەتەمەن ٨١ساڵی کووچ دویایی کرد.

تون و تیژی وەرانوەر وە ژن لە درامای عەرەبی

کەژاڵ ئسماعیل

تەنگەوکردن و مەرزدارکردن ئازادی ژن لەچوارچیوەی ئایدیۆلۆژیای پیاگسالاری و ئەو ترسەك لەخود کەسەگەکاڵیاگەرەسینەوەی لەمەعنای ئازادی ئەوەنەوەرتەنگەو کردگەلەوەرجەپیاگ ژن نیەچووگەئەو باوەڕەك بازداین لە بان دیوار خوەی ئەرا ناو کوومەڵگا ، غەڵەت گەورایگە. وەختیگ ژن گشت کەش و هەوایەیل تایبەت خوەی لەوەردەمی کاڵەو کریاگەلە چوارچیوەی تەلەفزیۆن فرەوەبی ئاگاییەوەزوورم وەختەیل خوەی وەهویرەوکردن و خەمخواردن خەریك کردگەئەرا ئەو درامایەیل تەلەفزیۆنیەك لەسباق بازرگانی و ساقەوکردن بەرهەمەیل کز عەرەبی زیاتر هویچ تازەگەری و پیشکەفتنیگ نیەوەخشنەتەماشاکەر یا دوینەر . نموونەی ئەو درامایەیلەك لەکەناڵەیل جووراوجوور عەرەبیەوەپەخش کریەن ئەوەنەفرەن لەشمارەنیەتیەن و زوورمیانیش دوبارەن لەقسەو باوەت و هەر باس لەکیشەیل کوومەڵایەتی کەن، وەلی وە شیوەیگ ئەڵاجەوی دوینەر دوچار بیزاری کەن و ژن لەناو درامایەیل لەبازنەی تەنگ پیاگسالاری زەڕەیگ ناتگەسەدەیشت وەجووریگ دراوەر وەناوبانگ مسری (ئیناس ئەلدغێدی) تەنیا دەرکەفتنی لەشاشەی تەلەفزیۆنەیلەوەرووژگ بەتاڵەو کەیگ و بایەسەناوی لەلیست هونەرمەندەیل ئەو وڵاتەبکوشیەیگەوەلەدید قەیریگ لەپیاگەیل دینی و شەریعەتەوەلەوەختیگ ئەو خانمەفرەوەئازایانەکیشەی ژن و مناڵ و کوومەڵگای مسری لەڕیگەی دراماو فلمەیلیەوەخستەسەژیر باس پرسەیل بی جواویگ . ئەرا نموونە: لەناو قەیریگ درامای وەك (افراح ابلیس ، فنجان الدم ، کلام ستات ، باب الحارە) و درامایەیل تر ژن فرەوەشیوەی ئاشکرایگ دوچار زوڵم و زوور و چەوسیان بووگەوەلەلایەن پیاگ و کوومەڵگاوە، وەجووریگ وەزوور وەشویداین دویەت و فرەژنی و خیانەت پیاگ و گووش نەگرتن لەقسەی ژن و چشتەیل تر لەباوەت زوڵم ژنەوەلەو درامایەلەفرەوەئاشکرا دوینریەیگ و هیمان دوینەر ژن فرەوەپەرووشەوە(موهەند) ئاڵشت کردگەوە(موعتەز) و دویەتەیل قەیریگ لەوڵاتەیل عەرەبی خوزگەی هاوسەرگیری کەن وەل ئەو ئەکتەر یا مومەسلەك تارادەی فرەیگ تویڕەو شەرەنگیزە. ئمجا لەیرا پرسیارەیل فرەیگ هەس و لەوانەیش : ئایا ژن نیەپرسیگ ئەراچەپیاگ وەو شیوەوازی وەچارەنویس ژن کەیگ؟ ئایا ئەو پیاگەیلەژنیگ و دوان و سیان چەویان تیر نیەکەیگ؟ ئایا فامستن لەچوینیەتی ئازادی و ئالیەت کارکردن ئەرا خوەندنەوەی فەلسەفی و کارکردن لەوەر خاتر شیەوکردن جوورەیل چەمك ئازادی وەو شیوەلەلایەن ژنەوەتاوتوی کریاگەك وەو شیوەریگەبەیگەخوەی لەوەردەم شکانن و سووکایەتیکردن وەکەسایەتییەوەبی دەنگ بووگ و هیمان ئەو ئعلان بازرگانیەوەنك ئارامی و وەخت وە سەربردن بزانیگ ؟ وەهەر حاڵ ئویشیم پاڵەوانەیل ئەو دراما هویچ بووشایی یا فراغیگ نەیشتنەسەوەك لەتی ئازار ژن نەیەن.

خوەندنەوەیگ لە بەرهەمەیل هونەری وەرجە مێژوو

کەمال نوری

ئادەمیزاد هەر لەسەرەتای دروسبوینیەوەتا رەسیگەرووژگارەیل ئمروو یا لەگشت قوناغەیل جووراوجوور ژیان ئنسانیەت وەردەوام لە هەوڵ و تەقلا بویەئەرا رەسین وەئامانجیگ دیاریکریاگ، بیگومان ئەو هەوڵ و تەقلایشەشەکەتی توایگ و گشت شەکەتبوینیگیش بەرهەمیگ دیاریکریاگ دیریگ . رویداگەیل تاریخی هەمیشەبوینەسەسەرچەوەی پەند وەرگرتن و دوبارەنەکردن غەڵەتەیل گوزەیشت و رەسانن راس و دروس گشت ئەو رویداگەیل ئنسانی و سروشتیەئەرا نەوەیل تر .
تۆمۆس مۆنرۆ ئویشیگ : هونەر هەوڵداینیگەك قسەلە هەڵوێست ئادەمیزاد کەیگ لە روی هس و هویرەیلیەوە، وەلی (هێربەرت رید) باوەری لەیواسەك هونەر چووگەوەئەرا دەور کوومەلایەتی و ئادەمیزادیش نەخشەیل نموونەی هاوشیوەی دوینریاگ باوەتیانەن ك رەسانەسەی ئەنجام، ئەوەیش رەسم راسی کوومەلایەتیەك ئەرا خود کەسەگەدروسی کردگەو لەوەرچەومان گوم نیەوگ. ئمجا ئەگەر ئیمەی ئادەمیزاد چشتەیل کوچگین بوینیمن ك ئادەمیزاد لەچەرخەیل کوچگین دروسیان کردگەئایا تویەنیم لە روی هونەریەوەشیەوکردنیگ ئەرای بکەیم یا نەو ؟ بەلی لەیەیەکەوگریم ك ئەو دروسکریاگەیلەلەهونەرەوەهاتگەو باس لەهەوەجەی ئادەمیزاد کەن. ئمجا لەو رویەوە(مۆنرۆ) ئویشیگ : سەرەنەیزەیگ کوچگین ك گرنگی یا ئەهەمیەت وە دروسکردنی دریاگەتویەنیم بویشیم بەشیگەلەبەشەیل هونەر ، لە هەمان وەختیش تویەنیم ئەو چشتەیل کوچگین کویەنەوەدروسکریاگیگ تەکنۆلۆجی و هونەری دابنەیم. لەلایگ ترەوە، (مایرز) باوەری لەیواسەك ەونەرەیل گشتیان پەیوەسن وەیەکەوەو گەوەەر کلتووریگ گشتی سەردەمەگەن ، وەلی (فیلەندەرز) ئویشیگ : تویەنیم ئەو چشتەك نەنویسریاگەدروسی بکەیم لە بان ئەو جموجویلەیل جیاجیا و ئەو بەرهەم کار ئادەمیزادەك وجوود دیرن. لەوەر ئەوەرەسمەگەلەوەردەممان ئاشکرا نەوی ئەگەر باتاگ و بەرهەمەیل هونەری سەردەمەیل وەرجەتاریخ نەویاتان. دی ئەوەبوی هویر تازەوەل ئەو سروشتا هاتەنواوەو بەرهەم هونەر دروسکرد و خوەی گونجان وەل ئەو باروەزع هونەریەوەك سروشتەکوومەلایەتیگەو ، باروەزع سیاسی و هویر تاکەکەسی پیشکەفتگ ئەو سروشتەرابەرایەتی کردیاگ.
ئەو کەش وهەوا ك شارستانیەت نموونەیی دروسیکرد و تاریخیش قەرزار خاوەنەیلیە، وەل ئەوەیشا هونەر، تاریخ شارستانیەت ئەرامان جیواز کەیگ ك وەچەو دیارەو ئەوەسەك شارستانیەت و هونەر وەیەکەوەگریەدریانە و بیگومان یەیش قسەلەبان کوومەڵگا و هویر و رەسمەیلی کەیگ و ئەو کەسیشەك وەرەو نوا نیەچووگ و هەر ها لەشوون خوەی و تەك وجم نیکەیگ جویر هونەرەگەتویش هەرەشەی هویرتەنگی و گرفت تیەیگ.

فەلسەفەی وەخشین

د. عسام عەبدوڵا

کارل یاسبرز، لەکتاوەگەی وە ناو (دەروازەیگ ئەرا چگنەناو فەلسەفەوە) ئویشیگ: فەلسەفەچەن ئەنجامیگ بەڵگەدار وە پیمان نیەیگ و زانستیگ وە پیمان نیەوەخشیگ ك ئادەمیزاد بتویەنیگ بووگە خاوەنی. گەوهەر فەلسەفە گەردینە لە شوون راسی نەك خاوەنداریکردنی.

فەلسەفەئەگەر لەی ئەرکیشەلابەیگ لەیوا لەلی تیەیگ بووگە زانستیگ دانریاگ و لەدانواینیگ کووتایی، یەیش لە وەختیگ ك پرسیارکردن لەفەلسەفەلە جواودواینی گرنگتر یا موهمترە، وەل ئەوەیشا گشت جواودواینیگیش بووگەپرسیار تازەیگ . ئی برگەیا فەقەرەشیوەیگ لەنزیکایەتی لە ناونی وەخشین و فەلسەفەئاشکرا کەیگ . فەلسەفەیش لەگشت مەیدانەیل ماریفی تر زیاتر ئامادەس ئەرا قەبوولکردن وەخشین و کاروەپیکردنی. گەردینیش لە شوون راسی وە مەعنای خاوەنداریکردنی نیە، چوینکەمادام ئەو کەسەك گەردیگەشوون راسییا زەنگ ئەوەلە لی نیەیگ ك خاوەن راسیە، ئەوەمەعنای ئەوەسەدگان وەفرەیی و جیاوازیا نەیگ و دگان وەهەق وەرانوەرا نەیگ لەوە ك جیاواز بووگ و نیەخەیگەی کناریش. فەلسەفەوەی مەعناوەمەیدان دونیادیدەنیە، وەخشینیش لەی دونیادیدەنیەتیەیگەدی، چوینکەمەیدان سروشتی خوەیەو لەیراوەپرس و شیەوکردن لە فەلسەفەلەدەمارگیری (تعصب) کوورانەئەرا هویر و را و ئەرای چوینەیل دویرمانەو خەیگ و مقەیەتیمان کەیگ لەتون وتیژی و تیرۆر .تاریخ فەلسەفەئشارەت ئەوەها لەتی ك وەخشین هەمیشەستوینیگ بنەرەتی بویەلەستوینەیل کار فەلسەفی وەرادەی ئەوەك فەلسەفەخوەی موهمترین ستوین وەخشینە. ئمجا لەی رویەوەگومان لە هویرەوکردن فەلسەفیانەو کارکردن لەبان شمارەی راسی و دگاننایین وەجیاوازی خوەی لە خوەی جووریگەلەوەخشین.قسەیل و گفتوگووەیل (ئەفلاتۆن) لە روی قەبوولکردن قەیریگ هەڵوێست جیاجیاوە، گیان وەخشین ئاشکرا کەیگ و ئویشیگ : وجوود چشت راس و رەوا لە شوون و ماوای جیاجیا مەعنای وەخشینە و هەر لەوەیشەوەسەرچەوەگریگ . (کار پۆپەر)یش جەخت لەبانی کەیگ و ئویشیگ : وەخشین بەرهەم چشت دڵسووزانەیگە. وە هەر حاڵ بایەسەئیمەئامادەبویمن ئەرا ئەوە ك دگان وەغەڵەتەیل خوەمانا بنەیم و ئاشکرایان بکەیم و هەمیشەیش چەومان لە بان ئەوەبووگ ك برەسیمنەنزیکترین خاڵ لە راسی و راسگوویی. چوینکە(ڤۆڵتێر) ئو یشیگ : ئیمەگشتمان بەرهەم کزیمن و گشتمان شیویایمنە و وەلای ئەوەیا چیمن ك غەڵەت بکەیم، لەوەر ئەوەبیلا یەکتری بوەخشیم و سفەت وەخشین لەناونیمان پەیا بووگ و هەر یەیش یەکەمین سفەت خاس هەقەیل گشت ئادەمیزادە. وەل ئەوەیشا داوای ئەوەیش لە لیمان کریەیگ ك وەخشین بکەیمنەبنەماو بنەرەت کارمان.

لەوەر خاتر خوەشبەختی پیاگ

کەژاڵ ئسماعیل

وەردەوام پرسیاریگ لەلامان سەرهەڵدەیگ وئیمەیش گەردیمنەشوون جواویگ شایستەئەرای، ک ئەویش ئەوەسەژن یا پیاگ کامیان سەرچەوەی خوەشبەختیین؟ پرسیاریگ ئاسانە و تەنیا وشەیا کەلیمەیگ بەسەئەرا وازکردن ئەو گریەی سەختەك زوورممان خەریك کردگە. ئمجا ئەگەر بویشیم پیاگ سەرچەوەی خوەشگوزرانیەشایەت وەو جوورەبووگ، وەلی ئەگەر وەو جوورەنەوگ ئەوەلەدید کوومەڵگاوەبایەسەژن سەرچەوەی بەختەوەری و خوەشگوزرانی بووگ ئەرا پیاگ، ئەیەتەنیا فەلسەفەی ئایدیۆلۆژیای پیاگ گەوراییە ك بایەسەژن هەمیشەلە خزمەت ئارەزووەیل پیاگ بووگ و بایەسەمل بچەمنیگ لەوەر خاتر دابینکردن ئاسوودەیی و خوەشبەختی ئەرا پیاگ و بایەسەلەخزمەت خوەی و مناڵەیلی بووگ و کوڕ ئەرای باریگ تا نەسڵ پیاوەتی و ناوی ئەرا ئەبەد بمینیگ. پیاگ ئەو وەختەئاسوودەس ك ژن رەسم خوەی لەهووشیاری پیاگ گوم بکەیگ و ئەرا فەراهەمکردن ژیانیگ بیدەنگ و ئارام لەی دیم خەت قرمزەوەتەماشای گەمەیل پیاگ بکەیگ. پیاگ تواناداره، سەرچەوەی ژیانەئەرا ژن، شەکەتە، گوناهە، ك بایەسەژن لەخزمەت بەختەوەری ئەو هویچ نەوینیگ و نەژنەفیگ. ئمجا مەسەلەگەها لەورا ك پیاگ داواخوازەو بایەسەمەرجەیلی جی وەجی بکریەیگ و لەوەختیگ ژن ئاسوودەبووگ پیاگ داوای رووحی بکەیگ، وەلی بایەسەوەك ئادەمیزاد ماملەوەلیا بکەیگ نەك جوير وەسیلەیگ لەوەسیلەیل سەفاو خوەشی تەماشای بکەیگ . ئەگەر بایگ بچیمنەناو واقع هەر خیزانیگ لەناو کوومەڵگای خوەمان، ئەو راسیەتیەیگەدەسمان ك ژن چەنیگ هووشیار و دانا و ئازا بووگ هیمان هەر گرفتار ئایدیۆلۆژیای پیاگسالاریە، ئمجا لە شوون ئەو هەمگەساڵەك مەسەلە و کیشەیل ژن کەفتەوەر رووشنایی و هاوار و نارەزایی فرەیگ لەلی کەفتەوە هیمان هەر کوشتن و نارەحەتکردن و فرەژنی و خودکوشتن و قەبوولنەکردن کەسایەتی ژن لەناو چوار دیوار و تەلبەن کوومەڵگا وەردەوامە و گامیگ وەرەو نوا نەچیە، چوینکەئەگەر لەیوا نەوگ ئەوەهویچ کیشەیگ نیەوەناو ژن و لە هەمان وەخت ژن کەفیگەخاسترین ئاسوودەیی. با هرچی دۆسیەیا مەلەفەیل پڕ لە تاوان پیاگ هەس گردیانەو بکەیم و لەجیای ئەوەك ئەو ژنەلەداخ پیاگا قەیریگ نەفت کەیگەمل خوەیا و خوەی وەپی سزنیگ با دی ئەو مەلەفەیلەبسزنیم و دی باس لە کیشەی ژن نەکەیم، ئەیەلە وەختیگ ك پیاگ ئاسوودەبەخش بووگ.لەیوا دیارەبەختەوەری خیزان ها دەس پیاگەوە، چوینکەئەگەر پیاگ چەن پلەکانەیگ لەپیاگسالاری خوەی بایگەخوارەوەئەهەمیەت خاسیگ بەیگەژن، ئەوەبیگومان ئاسوودەیی و بەختەوەری بەخشیگەژن، یەیش لەوەختیگ ك ئاسوودەیی وەدەس پیاوەجویر ئەوەك ئشارەت وەپی کردیم.

چوین وە قسەی خوەش مقەیەتی لە ژیان هاوسەری کەید؟

توانا حسێن

جار لەیوایش هەس بووگەسەبەب ئەوە ك پیاگ لە ماڵ دەربچووگ و نایگەوەئەرا ئەو ماڵەو مینەی شوون ئارامیگ بکەیگ تا بووگەپەنایگ و دویر بووگ لەماڵیگ پڕ لەناکووکی و نائارامی. ژنەگەیش یا ئەوەسەماڵ هیلیگەجی یا وەدەس خوسەخواردن و گووشەگیریەوەناڵنیگ.بەحسەیل فرەیگ ئاشکرای ئەوەکردنەقسەی ناشرین و ماملەی خراو کاردانەوەی خراو دیریگ لەبان تەندروسی ئادەمیزاد و بووگەسەبەب تێکچگن شیرازەی ئەو خیزانە، ك ئەویش لە ئەنجام زیابوین فشار خوینەوەتیەیگ، ئمجا دکتۆرەیل ئەوەیش ئسپات کردنەك ئەو کەسەیلەك زیاتر تویش کیشەی خیزانی تیەن زیاتر تویش نەخوەشیەیل دڵ تیەن. فرەجار هەردوگلا (ژن و شوی) ئەو زوانەك زوان قسەی ناشرینەوەرانوەر یەکتری تیەرنەی کار و زوورم پیاگەیل لەیوا زانن هەر ك ئەو ژنەلەلی مارەکریا دی بووگەموڵك ئەو و هەرچی وە پی بکەیگ کەس هەق نەیریگ چشتیگ بویشیگ . ئمجا قەیریگ لە زانایەیل دەروینناسی کووکن لە بان ئەوەك ژن توانای ئەوەدیریگ وەرگەی گشت تیەڵی و ناخوەشییگ بگریگ وەل پیاوەگەیا ك وەمەرجیگ وەقسەی خوەش ماملەوەلیا بکەیگ، وەلی وەسەبەب قەیریگ فام غەڵەتەوەپیاگەیل وەپیان لەیواسەئەگەر قسەی خوەش وەل خیزانەیلیانا بکەن لە کەسایەتی یا پیاوەتیان کەمەو بووگ و بووگەسەبەب ملچەمانن یا تەنازلکردن. ژنەیلیگ هەس تویەنن پیاگەیلیان جویر هەڵقەبکەنەپەنجە، چوینکەبەعزەپیاگەیلیگ هەس وەختیگ کیشەو گرفتیگ تویشیان تیەیگ چەوەری ژنەیلیان کەن چارەسەری بکەن ئەرایان و لە هەمان وەخت مقەیەتی لەرازەیلیان کەن و گشت چشتیگ ها لە ژیردەس خوەیان. ئەیانەگشتی لەقوناغیگەوەئەرا قوناغیگ تر جیاوازی دیریگ و زانایەیل و شارەزایەیل ئویشن : وەحوکم ئەوە ك کوڕ لە عومر منالیەوەتا گەورا بووگ زیاتر ناز و سووز وەپی دریەیگ، وەلی رینمایی دویەت فرەتر کریەیگ، یەیش فرەجار لەیوا کەیگ کوڕ نەتویەنیگ باوەر وەخوەی بیاشتووگ و تا رەسیگەعومر (٢٠) ساڵی ئعتماد بکەیگەبان دایگ و باوگ، دویاخریش ماوەی ناونی (٢٠) ساڵی تا (٤٠) ساڵی تیەیگ دی لەو عومرەئارەزوویگ لە ژیان پەیا کەیگ و لەیوا هس کەیگ ك بایەسەئعتماد بکەیگەبان خوەی و خوەی بنەیگەیەکەوە، ك ئەویش وەدروسکردن ژیان هاوسەری ك لەیرا زیاتر هەوەجەوەرینمایی و پشتگیری دیریگ، وەلی لە شوون عومر (٤٠) ساڵی لە روی ماددی و گیانیەوەهەوەجەوەپشتگیر ودیواریگ دیریگ ك پاڵ بەیگەپیەوەو بتویەنیگ لە سای وچانیگ بەیگ، بیگومان ئەو پشتگیریشەتەنیا ژنە، لەوەر ئەوەخوەشەویسی و قسەی خوەش ئارامی ئەرا خیزان دەسەوەر کەیگ.

بەعزە جاریگ زوورم هاوسەرەیل لە ئەنجام ناشارەزایی یا نەوین توانای خاسیگ لەماملەکردن تەماشا کەید وەرانوەر یەکتری قسەی ناخوەش تیەرنە کار ئەرا وەدیهاوردن مەبەسیگ دیاریکریاگ، بەعزەجاریگ ئی ریگەسەرگریگ، وەلی وەختەیل فرەیگ کاردانەوەیا ڕەدفل خراو دیریگ لەبان پەیوەندی ناونیان و ژیانیان ناخوەشەو کەیگ.

چەنەها وڵات لەی جەهان هس کیشەی کەمئاوی و لەدەسداین زەوی کشتوکاڵی دیرن. وەگوورەی ئامارەیل نەتەوەیل یەکگرتگ ٤١٪ روی وەر یامەساحەی زەوی بیاوانە و ٢٠٪ وە هویچ شیوەیگ گژوگیا لەتی سەوز نیەوگ و ژیان لەتی نیە.

دیوار سەوز چین

بلێسە جەبار

هەر وەگوورەی هەمان ئامار ١٫٣ ملیار ئادەمیزاد لە زیاتر لە١٠٠ وڵات جەهان روی وەروی کیشەی وشکەوبوین و زەوی کشتوکاڵی و بیئاوی بوینەسەوە، ك یەیش بووگەسەبەب ورسگی و نەخوەشی و جەنگ لەبان ئاو و خاك و کووچکردن ئەو کەسەیلەئەرا ناوچەیل تر، ئی کووچکردنیشەدوبارەچەنەها کیشە و ناکووکی تر لەلی کەفیگەوە. گشت ساڵیگ (٥٠ تا ٧٠) هەزار کیلۆمەتر دوجا زەوی کشتوکاڵی بووگەبیاوان، لەو وڵاتەیلەچەن وڵاتیگ لە لیان ئەفریقایی و ئسپانیا و چین و چەنەها وڵات تر. چین وەسەبەب گوێریان کەش و هەواوەچەنەها ساڵەدوچار کیشەبووگەوە، گشت ساڵیگ لە باکوور چین وەدەیەها دۆنم زەوی بووگەبیاوان.

یەیش چەن هووکاریگ دیریگ ، یەکم هووکار کەمی ئاوە و کەمی واران، ك یەیش چووگەوەئەرا بەرزەوبوین پلەی گەرمی لەو هەرێمە، هووکاریگ تر شەپۆل یا مەوج خوڵوارینە، ك چین دوچاری بووگ. ئمجا وە مەبەس ئەوە ك چین کیشەی فرەیگ دیریگ لەی جوورەدیاردەی خوڵوارینەو لە باکوور چین گشت ساڵیگ ٢٥٠٠ کم٢ بووگەبیاوان و کیشەی نیشتەجابوین و فرەیی نسبەی مەردمەوە، دەسکردەدروسکردن گەوراترین دیوار سەوز لەجەهان، ئی کارەلە ساڵ ١٩٨٠وەدەسکر دەپی و دریژەدیریگ تا ساڵ ٢٠٥٠ ك گوایا تا کووتایی ساڵ ٢٠٥٠ نزیکەی (٣٥٠) هەزار کم٢ زەوی زنگە و بکریەیگ و دار لەتی بنریەیگ. ئی دیوار سەوزەوە ناو (١٣) پاریزگای چینەوەگوزەر کەیگ و دریژی ئی دیوارە(٤٥٠٠) کیلۆمەترە و پانیەگەی زیاتر لە(١٠٠)کم. مەعنای ئەوەسەئی دیوارەروی وەر یامەساحەگەی (٤٥٠) هەزار کیلۆمەتر دوجاس، لەیرا باس لەوەکریەیگ ك شایەت بەشیگ فرەی ئەو زەویەیلەك هەوڵ سەوزکردنیان دریاگەسەرکەفتن وەدەس نارن و نەتویەنریەیگ زینگەو بکریەن و ئەرا وە دەسهاوردن ئامانج پرووژەگەك سەوزکردن (٣٥٠) هەزار کم٢ زەویە، نزیکەی (١٠٠) هەزار کم٢ زەوی زیاتر سەوزەو کریاگە.

لەی دیوارەچەنەها جوورەدار لە تی نریاگە، وەلی ئەو دارەیلەلە تاو وای قایم کەمە و بوون و لە هەمان وەخت بەشیگ لەو خاك و خوەلیشەگلەودەن ك ئەو وا و گەردەلویلانەیلەوەل خوەیانا تیەرنەی، ئمجا لەیرا بایەسەئەو دار و درەختەیلەك نریەن جووریگ بوون ك وەرگەی کەمئاوی بگرن و گورج بوون لەسەوزبوین و گەورابوین.

شای زیرەك + وەزیر لا سار = دویا کەفتن
شای زیرەك + وزیر دانا = پیشکەفتن

ماجد سوێرەمەیری

خوەنەوارەیل ئەزیز
ئی جارە وەسەرهاتیگ ئەرادان باس کەیمن ك باوەت و مەمەر گرینگیگ ها لەتێ ،ك فرە هەسیارە ئەرا ئی باروووەزع هەسیارە ك ئمروو لەی ولاتە لەتی ژیەیمن ، ئەویش دانایی و زیرەکی ئەو کەسەیلەسە ك بایەسە لە ناو حکوومەت و پەرلەمان ودام و دەزگای دەوڵەت شوون خوەیان بگرن تاگەر وە شیوەی زانستی و ئەقلانییگ کاروبار ئی ولات ستەمدیدە بووەنە رییەو لە خاتر ئایندەی خاس و پیشکەفتگیگ ، ئەوەگ لەیرا توایم جەخت لە بانی بکەیم ئەوەسە ك ئایمەیل زیرەك و دانا بایەسە نەخش ودەور خوەیان بوینن لەی ئەرك پیرووزە ك کەفتگەسە سەر شان ئەو کەسەیلە بینەسە سەرکردەو پیشەوامان لە کاروان ژیان.. بیلا فرە دریژیەو نەکەیمن و یەکسەر بچیمنە سەر وەسەرهاتەگە:
رووژیگ لە رووژان لە وەرز یا فەسڵ زمسان سەرد وسر سەختیگ شای ولاتیگ بریار دا حاڵ وگوزران مەملەکەتەگەی بکەیگە سەر و ئەرا هاودەمی، وەزیرەگەی وەل خوەیەو برد و لەی کاروانیانە وەلای ئاویگەو رەی بوین و تەماشاکردن ماسیگر پیریگ ئەرا راوەماسی لە کنار ئاوەگە توورەگەی خست، شا چویە نزیکیەوەو و دویای سەلامکردنی وتەپی: سێ وسێ و سێ بەش سێ ئەراد نەکرد؟
ماسیگر: نەو بەشم نەکرد
شا: وە وەختەو چادر هەڵنەیاید؟
ماسیگر: بەڵی وە وەختەو چادر هەڵدام.
شا: چادر هەڵدایت !!! ئەی لەشکرەگەد چە وەپی هات؟؟
ماسیگر: پیاوەیل بردنەیان
شا : ئەی دووانەگەد چوینن؟
ماسیگر: بوینەسە سییان
شا: ئەی جەماعەتەگە چوینن؟
ماسیگر: چویچیان
شا:دویرەگە چوینە؟
ماسیگر: نزیکەو بوی
شا: وە ئەرزان نەفرووشید، خاس؟؟!
ماسیگر: ئەرا دانا مەویش!!!.
وەزیرەگەی هویچ لەی قسەیلە نەرەسیەو .. هات لە شا پرسی تا ئەرای رووشنیەو بکەیگ .. شا نوورستە وەزیر و وتەپی: تو وەزیرمید و لە قسەم حالی نیەوید!!! مووڵەت ٣ رووژ دەمەپید، یا مەعنای ئی قسەیلە ئەرام تیەرید یا وەسە سەرد برم.
وەزیریش فکر لەوە کرد بچووگ لە ماسیگرەگە بپرسیگ ... ماسیگرەگەیش وتە پی : لە ئەوەڵەو دو سەندووق گەورای پویل و دانەگەوهەر لەلید توام.... وەزیریش داواکاریەگەی هاوردە جی...
ماسیگر: یەکم پرسیاری ئەوە بوی ك ئایا سێ مانگ وەهار و سێ تاوسان و سێ پاییز بەشد نەکرد زەخیرەی سێ مانگ زمسان پەیا بکەید، منیش وتم نەو چوینکە راوم فرە نەوی، ئنجا پرسی ئایا زوی ژن نەخوازیدە؟ منیش وتم بەڵی، وەختی ناو لەشکر هاورد مەقسەدی کور بوی ومنیش وتم وجاخم دویەت بویە و پیاوەیل بردنەسەیان (شوی کردنە)، دووانیش پایەیلمە و ومنیش وتم وە چووەگەی دەسمەو بوینەسە سییان، جەماعەتەگەیش وە دگانەیلم وتەیان و منیش وتم گشتی کەفتنە و چویچیانە وەل پیرەو بوینم، دویریش چەومە و وتم نزیکەو بویە چوینکە هەر وەرپای خوەم دوینم، لە ئاخرەو نەسیحەتم کرد وە بەلاش باخەورد نەکەم لە جواوەگانم ومنیش وە قسەی کردم !!!. وەزیرەگەیش وەی جواوە دڵی خوەشەو بوی چوینگە ژیانی پاریزیگ..
دویای چەن رووژیگ شا بریاردا جاریگ تر سەر بیەیگە کابرای ماسیگر و ئەهواڵی بپرسیگ وئی جاریشە وەك ئەو جار وەزیرەگەی وەل خوەیەو برد، وەختی رەسینەلای ماسیگرەگە، کابرای وەزیر تواست دانایی خوەی لە وەردەم شاگە نیشان بیەیگ، هات لە ماسیگرەگە پرسی:کابرا بویشە پیم شمارەی هەسارەیل ئاسمان چەنیگە؟
ماسیگر: چەنە شمارەی موی دویچگ ئەسپەگەدە
وەزیر: قەشمەری وە پیم کەید؟؟!
ماسیگر:ئەگەر باوەر نیەکەید بشمارەیان
ئاساییە ك وەزیر نیەتویەنیگ ئی کارە ئەنجام بیەیگ و بیدەنگ بوی، وەڵی دوبارە لەلی پرسی: بویشە پیم نیمەی دونیا ها کاملا؟..
ماسیگرەگە گردە چووەگەی و تادەسی گرد هەوای دا و لەو دویرە چووەگە چقیا ناو قومەگە و وت : نیمەی دونیا ها ئەورا.
وەزیر: قەشمەری وەقیم کەید ؟؟!!
ماسیگر: ئەگەر باوەرنیەکەید بچوو پەیمانەی بکە!
وەزیر ئی جاریشە نق لەلی بریا، و دویای چەن دەقەیگ لەلی پرسی: نیشانم بیە زەمانە چوین گوێریەیگ؟
لەیرا ماسیگرەگە داوا لە وەزیرەگەکرد جنگەیل وەریان ئاڵشت ئووڵشت بکەن و وەختی ماسیگر جنگ وەزیرەگە پووشا وت : وەی جوورە زەمانە گوێریەگ، من بویمە وەزیر و تو بویدە ماسیگر!!
لەی ئانە شا خوەی کردە ناو گفتوگوو ناونییان و وت : بەڵی وەی جوورەسە، لە ئمرووەو تو وەزیرمید ... وەی جوورە ئەو ماسیگر زیرەك و بلیمەتە بویە وەزیر ئەو شای بلیمەت و دانا لە جیاتی ئەو وەزیر سائەقڵ لاسارە.

پرزەی واران پایز

موقەدەم خوسرەوی

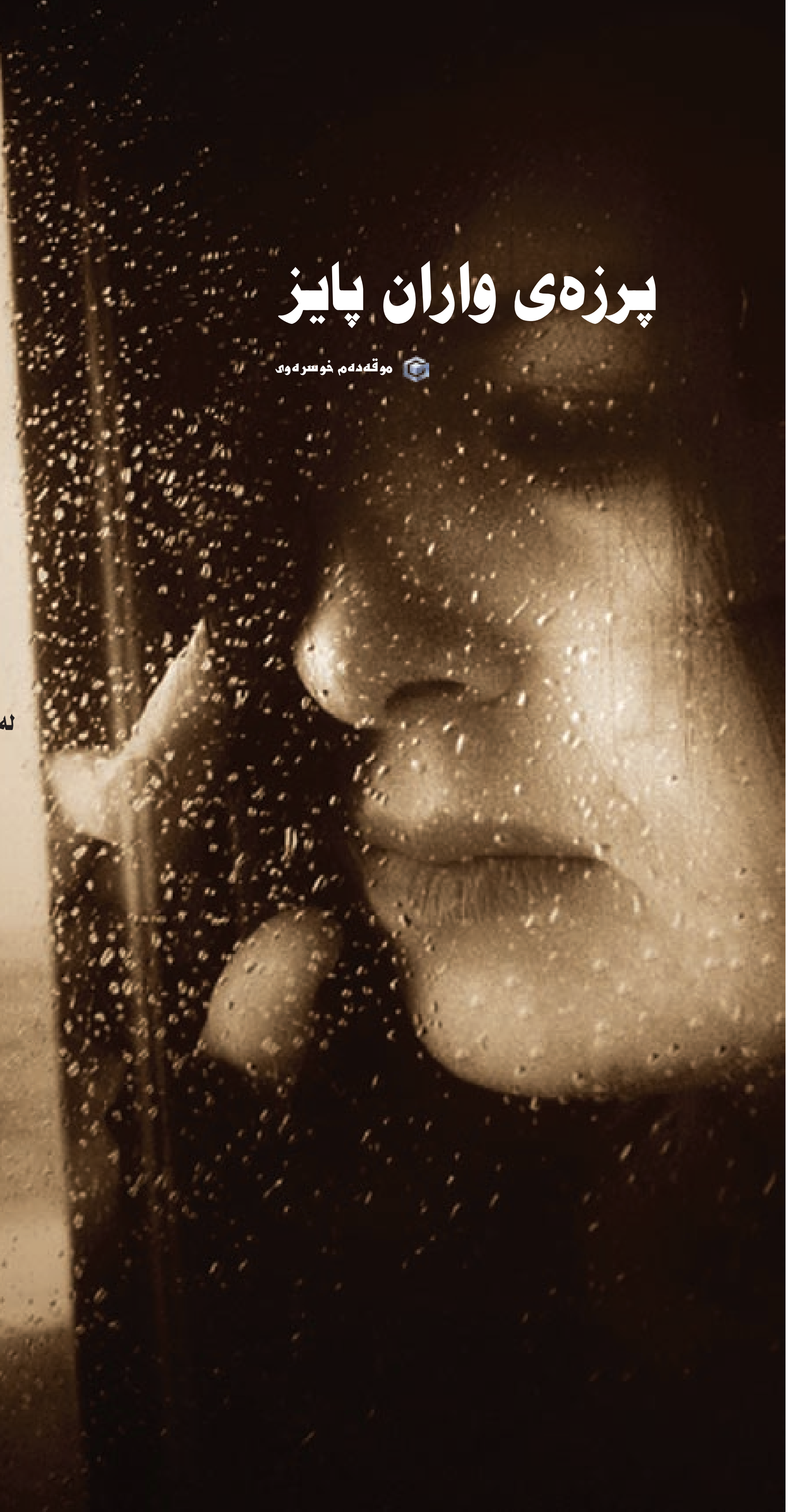

ئیوارەی خورەزەردە
وای زەلان وەئەسپای
دارەگان جمنی
پەوانەی خاڵ خاڵ
وەیلانە لەشوون
گوڵ یاس
قرچەی گیان دار بێ بەرەو
هەناسەی سەرد گەڵا
یەی هەمگەمەل لەداخ پایز
وەیرە کووچ کردن
دڵم تەنگەو بێ شەوقم
لە ژێر پرزەی واران پایز دانیشتمەو
پەلوەچ زەرد دارەیلەگە ژمارم
وەگەر وارانا گەڵاگان رزیەن
شانم بیەسە تەرم گەڵا و
سەرم بیەسە شەوق مانگ
وەر لەوەیکە واگەی خەزەو بای
توام هەناسەی خوەش دارەگان
هەڵمژم
توام چوی کە پوو وەیلان
گونای هەرچێ گەڵای زەرد پایزە
ماچ کەم